

การรับความคิดทางการเมืองตะวันตกว่าด้วยเรื่องรูปแบบการปกครอง¹

เอกลักษณ์ ไชยภูมิ²

Received: March 7, 2018

Revised: May 1, 2018

Accepted: May 30, 2018

บทคัดย่อ

บทความนี้เบื้องต้นมุ่งสำรวจการรับรู้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองตามจารีตความคิดทางการเมืองตะวันตกที่เริ่มถ่ายทอดมาสู่ความรู้ของชาวสยาม ซึ่งนำไปสู่การเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง ตลอดจนความพยายามปรับตัวและการรับแนวคิดเรื่องรูปแบบการปกครองของตะวันตกในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดและการรับอิทธิพลทางความคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองของโลกตะวันตกของชาวสยามที่ว่านี้ ประกอบไปด้วยส่วนที่เกิดจากประสบการณ์และเงื่อนไขความจำเป็นภายในสยามเอง และส่วนที่เกิดจากปัจจัยและอิทธิพลจากภายนอกสยาม อันนำไปสู่ความพยายามปรับปรุงโครงสร้างการปกครองให้มีความเป็นสากลทัดเทียมกับชาติตะวันตกมากยิ่งขึ้นตามลำดับในเวลาต่อมา ความพยายามดังกล่าวนี้ ท้ายที่สุดได้นำไปสู่การสร้างชุดคำอธิบายและเหตุผลขึ้นมารองรับการตัดสินใจของชนชั้นนำสยามเกี่ยวกับการจัดวางโครงสร้างและรูปแบบการปกครองของสยามให้ก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ที่สัมพันธ์กับมาตรฐานความเป็นอารยประเทศ (คิวิไลซ์) ตามตัวแบบของโลกตะวันตกที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยและในแต่ละช่วงเวลา ผู้เขียนเสนอว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้แสดงให้เห็นผ่านความพยายามประดิษฐ์คำ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำสำคัญทางการเมืองอย่าง “คอเวนเมนต์” (รัฐบาล) “ราชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย/ประชาธิปไตย” ตามลำดับ ท้ายที่สุดขอบเขตของการศึกษานี้จำกัดอยู่ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำสำคัญ: รูปแบบการปกครอง, คิวิไลซ์, รัฐบาล, ราชาธิปไตย, ประชาธิปไตย, สยาม

¹ บทความชิ้นนี้นำเสนอครั้งแรกในงานสัมมนาวิชาการ “Reflexions on the Voyages to Europe of King Chulalongkorn” เนื่องในโอกาสครบรอบ 120 และ 110 ปีของการเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2440 และ 2450 และเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่การครบรอบ 100 ปีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2560 จัดขึ้นในวันอังคาร ที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2560 ณ ห้อง 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ ถนนอังรีดูนังต์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² หน่วยงานผู้แต่ง: หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้การกำกับดูแลของศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร และได้รับการสนับสนุนจากโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) รุ่นที่ 18 ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), อีเมล: profakenash@gmail.com

The Reception of Western Political Thought on the Forms of Government in Siam³

Akekalak Chaipumee⁴

Received: March 7, 2018

Revised: May 1, 2018

Accepted: May 30, 2018

Abstract

This article outlines the reception of western political thought on the forms of government in Siam, which subsequently engendered political articulations and forced Siamese elites to adjust the structure of the government after the western model. This process can be categorized into two separate courses of action, which are the internal and external necessities laying conditions for Siamese elites to improve the political structure in order to survive by meeting the standard of civilization set by the European model, which itself has changed over time. The constraints from the western world during the colonization period, however, have forced the related actors in Siam to come up with explanations and reasoning to support their decision to overhaul the structure of the Siamese State following the adjusted western model, and one of the conspicuous indicators of this process of change within the Siamese government, this article argues, can be seen from the coinage and the conceptual change of basic words in politics, which are “Government”, “Monarchy”, and “Democracy” respectively. Lastly, this study limits the scope of study within the reign of King Rama IV to King Rama VII.

Keywords: Forms of constitution, Standards of civilization, Government, Monarchy, Democracy, Siam

³ This article was first presented in the colloquium, “Reflexions on the Voyages to Europe of King Chulalongkorn” on the occasion of 120 and 110 Years of the Visits to Europe of King Chulalongkorn in 1897 and 1907, and to commemorate the Centenary of Chulalongkorn University in 2017, held on Tuesday 14 November 2017 at room 105, Maha Chulalongkorn Building, Henri Dunant Road, Chulalongkorn University.

⁴ Affiliation: Doctor of Philosophy program in Political Theory, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, under the supervision of Chaipum Chaipum, Ph.D. This article was funded by the Royal Golden Jubilee (RGJ) Ph.D. Programme 18th generation, The Thailand Research Fund (TRF), E-mail: profakenash@gmail.com

บทนำ

หากกระบวนการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สภาวะสมัยใหม่ของสยามประกอบด้วยลักษณะ 2 ด้านที่ซ้อนทับกันอยู่ โดยด้านหนึ่งคือกระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่ที่รวมศูนย์ (Centralized State) ที่ได้รับอิทธิพลจากตัวแบบของการจัดโครงสร้างรัฐของประเทศอาณานิคมตะวันตกใกล้เคียง ซึ่งอาศัยกลไกของระบอบราชการสมัยใหม่เป็นขุมกำลังหลักในการสถาปนาและแผ่อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดขึ้นเหนือประชาชนชาว “ไทย” ที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณที่แน่นอนของรัฐสยาม โดยกระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่ที่ว่านี้ เมื่อเริ่มต้นขึ้นแล้วจะกลายเป็นฉันทามติร่วมกันของบรรดาชนชั้นนำของสยามในภายหลังมาโดยตลอด แม้กระทั่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไปแล้วก็ตาม ในอีกด้านหนึ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นควบคู่กับกระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่ของสยามก็คือ การกำหนดรูปแบบของรัฐบาลหรือการจัดโครงสร้างอำนาจของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ที่จะเข้ามาทำหน้าที่กลไกอำนาจรัฐภายหลังจากที่สยามสามารถดำเนินการสถาปนารัฐสมัยใหม่ในเบื้องต้นได้สำเร็จแล้ว โดยอิทธิพลของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อกระบวนการด้านนี้จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้บรรดาตัวแสดงต่าง ๆ ภายในรัฐสยามต้องตัดสินใจเลือกที่จะกำหนดหรือวิวัฒนาการรูปแบบการปกครองในรัฐที่รวมศูนย์ของสยามให้ดำเนินไปในทิศทางใด ด้วยเหตุนี้ การศึกษานี้จึงมุ่งพิจารณาอิทธิพลของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อกระบวนการอย่างหลังเป็นสำคัญ เนื่องจากกระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่ของสยามในช่วงแรกดำเนินไปในทิศทางที่ต่อเนื่องในลักษณะเดียวกัน ในขณะที่การกำหนดรูปแบบการปกครองมีการผันแปรไปตามการตัดสินใจเลือกของตัวแสดงภายในและอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกที่แตกต่างกันไปในแต่ละสมัย ดังที่จะแสดงให้เห็นในรายละเอียดต่อไป

1. วชิรญาณภิกขุกับ Limited Monarchy

จากการสำรวจเบื้องต้นในขณะนี้ พบว่าคนไทยคนแรกที่ได้แสดงออกถึงการรับรู้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองของตะวันตกผ่านข้อเขียนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร่องรอยประการแรกของอิทธิพลดังกล่าวปรากฏผ่านคำบอกเล่าของนางแอนนา ลีโอนอเวนส์ (Anna Leonowens) หรือ หม่อมแอนนา ในหนังสือ *The English Governess at the Siamese Court* ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2413 (ค.ศ. 1870) ซึ่งได้บรรยายเหตุการณ์ในช่วงเวลาก่อนที่เจ้าฟ้ามงกุฎจะประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ว่า

Nor did the newly crowned sovereign forget his friends and teachers, the American missionaries. He sent for them, and thanked them cordially for all that they had taught him, assuring them that it was his earnest desire to administer his government after the model of **the limited monarchy of England**⁵ (Leonowens 1870, 242) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

⁵ กองคริสเตียนศึกษา สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ซึ่งได้แปลหนังสือเรื่อง *Samuel Reynolds House of Siam* (1924) เป็นภาษาไทยเมื่อปี พ.ศ. 2504 และได้มีการแปลข้อความวรรคดังกล่าวของหม่อมแอนนาเป็นภาษาไทยว่า “กษัตริย์องค์ที่ขึ้นเสวยราชย์ใหม่ มิได้ทรงลืมมิตรสหาย และครูอาจารย์ของพระองค์ คือพวกศาสนาทูตชาวอเมริกัน พระองค์ทรงรับสั่งให้พวกนี้เข้าเฝ้าและทรงขอบพระทัยสำหรับความรู้ที่พวกเขาได้สอนให้

เหตุการณ์ดังกล่าว นายฮอร์ช ฮอวส์ เฟลตัส (George Haws Feltus) ระบุไว้ในหนังสือ *Samuel Reynolds House of Siam* ว่าได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ศาสนทูตทั้ง 3 คน ผู้เป็นทั้งพระสหายและพระอาจารย์เข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ ประกอบด้วย หมอบรัดเลย์ (Dr. Bradley) มร. โจนส์ (Mr. Jones) และศาสตราจารย์ซิลสบี (Professor Silsby) (Feltus 1924, 106) เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับบันทึกส่วนตัวของหมอบรัดเลย์ซึ่งระบุว่า การเข้าเฝ้าครั้งนั้นเกิดขึ้นหนึ่งวันก่อนที่เจ้าฟ้ามงกุฎหรือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จสวรรคตเพื่อประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ อีกทั้งการสนทนาของบุคคลทั้ง 4 ในครั้งนั้นยังเป็นการสนทนาโดยลับ (Bradley 1981, 82) และหมอบรัดเลย์อ้างว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงออกถึงความกระตือรือร้นอย่างยิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงสยามให้เป็นไปในทางที่เสรีและเปิดกว้าง (Liberal) มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม บันทึกดังกล่าวยังระบุต่อไปอีกว่า

Another revelation of what seemed to be the earnest inclinations of his liberal mind was that he was determined that his government should be modelled, in a good degree, **after the English limited monarchy**, in as much as he could not regard it as good for the Siamese people to be ruled by the will of one man as it had been hitherto. (Bradley 1981, 82)

แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานจากฝ่ายสยามที่ทำให้สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่า ถ้อยคำที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระดำรัสกับบุคคลทั้ง 3 นั้นปรากฏคำว่า “Limited Monarchy” จริงหรือไม่ แต่อย่างน้อยที่สุดก็อาจตั้งเป็นสมมติฐานได้ 2 ประการ ประการที่หนึ่ง บรรดาฝรั่งมิชชันนารีและหม่อมแอนนาอาจเข้าใจไปเองว่า สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องการจัดการปกครองของสยามต่อไปในรัชสมัยของพระองค์ตรงกับรูปแบบการปกครองที่ทางตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษขณะนั้นใช้ คำเรียกตนเองว่า “Limited Monarchy” มาแล้วอย่างน้อยกว่า 1 ศตวรรษ⁶ ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่สถาบันพระมหากษัตริย์ยุโรปได้เปลี่ยนจากการเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิ (Absolutist State) มาแล้ว จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่า เมื่อชาวตะวันตกเหล่านี้ได้สังเกตการจัดการปกครองของสยามตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา และได้สังเกตเห็นบทบาทสำคัญของบรรดาขุนนางชั้นผู้ใหญ่และเหล่าเสนาอำมาตย์หรือที่พวกเขาเรียกว่า “The Great Council”⁷ ซึ่งส่งผลอย่างยิ่งต่อการจัดการปกครองและรวมถึงการเลือกผู้สืบราชสันตติวงศ์ของสยาม สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้บรรดาชาวตะวันตกเหล่านี้พากันคิดเปรียบเทียบรูปแบบการปกครองของสยามกับคำอธิบายเรื่องรูปแบบการปกครองของอังกฤษและของยุโรปที่มีมาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 18 และยังคงมีอิทธิพลอยู่ในขณะนั้น และทำให้พวกเขาเลือกที่จะอธิบายการจัดการ

พระองค์ และได้ทรงรับรองต่อพวกเขาว่า เป็นพระราชประสงค์อันแรงกล้าของพระองค์ที่จะทรงปกครองประเทศตามแบบ **ปรีมิตตาญาสิทธิราชของประเทศไทย**” (Feltus 1961, 62) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

⁶ จากการสืบค้นพบว่า ร้อยของคำว่า Limited Monarchy ในอังกฤษปรากฏให้เห็นครั้งแรก ๆ ในศตวรรษที่ 18 จากการนำผลงานของ เซอร์จอห์น ฟอร์ตสคิว (Sir John Fortescue) ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในศตวรรษที่ 15 กลับมาตีพิมพ์ใหม่อีกครั้งในปี ค.ศ. 1714 โดยได้มีการใส่ชื่อหัวเรื่องเป็นภาษาอังกฤษเพิ่มเข้าไปว่า *The Difference between an Absolute and Limited Monarchy; As It More Particularly Regards the English Constitution* (Fortescue 1714) ซึ่งเป็นช่วงเวลาไล่เลี่ยกันกับที่มีการเผยแพร่ผลงานเรื่อง *The Idea of a Patriot King* (1749) ของ ไวเคานต์โบลิงบรูก (Viscount Bolingbroke) ซึ่งหนึ่งในข้อเสนอลึกซึ้งของ โบลิงบรูก คือคำอธิบายเกี่ยวกับกษัตริย์ผู้รักชาติ (Patriot King) อันเป็นผลจากการที่สถาบันพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดการใช้อำนาจโดยยอมดำรงอยู่ภายใต้กฎหมายที่พระองค์และรัฐสภาเป็นผู้ร่วมกันตราขึ้น โดย โบลิงบรูก เรียกรูปแบบการปกครองดังกล่าวว่า “Limited Monarchy” อันเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุดซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับระบอบ “Unlimited Monarchy” (Bolingbroke 1997, 230 - 231)

⁷ “to have the Great Council of the Kingdom elect him for his successor” (Bradley 1981, 81)

ปกครองของสยามตามแนวพระราชปราชญ์ของวิชญาณภิกขุว่าเป็น “Limited Monarchy” แม้ว่าตัววิชญาณภิกขุเองจะไม่ได้คิดหรือเข้าใจเช่นนั้นเลยก็ตาม

สมมติฐานประการที่สอง เป็นไปได้ว่าตัววิชญาณภิกขุคือผู้กล่าวคำว่า “Limited Monarchy” เป็นภาษาอังกฤษกับบรรดามิชชันนารีที่เข้ามาเข้าเฝ้าด้วยพระองค์เอง ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงมีความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้แขนงต่าง ๆ ของโลกตะวันตก อีกทั้งยังทรงเชี่ยวชาญการใช้ภาษาอังกฤษอยู่ในระดับที่สามารถรับสั่งและทรงพระอักษรเป็นภาษาอังกฤษได้ เนื่องจากในขณะที่ยังประทับอยู่ ณ วัดราชาธิวาสซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับโบสถ์คอนเซ็ปชันของพระสังฆราชปาเลอกัวซ์ (Jean-Baptiste Pallegoix) พระองค์ได้ทรงมีโอกาสเล่าเรียนภาษาละตินจากพระสังฆราชปาเลอกัวซ์ จนกระทั่งต่อมาเมื่อทรงย้ายมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหารพระองค์จึงได้ทรงมีโอกาสเรียนภาษาอังกฤษกับหมอบรัดเลย์เป็นระยะเวลาสั้น ๆ แต่หลังจากนั้นสันนิษฐานกันว่าได้ทรงเรียนภาษาอังกฤษและความรู้ในการอื่น ๆ จากหมอบรัดเลย์อีกเป็นระยะเวลาประมาณ 6 ปี (พ.ศ. 2485 – 2491)⁸ ก่อนจะทรงลาสิกขาบท ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงสามารถอ่านและรับสั่งเป็นภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่วตั้งแต่ก่อนที่จะทรงขึ้นครองราชย์แล้ว จึงมีความเป็นไปได้ที่วิชญาณภิกขุในปี พ.ศ. 2494 จะทรงมีพระดำรัสเป็นภาษาอังกฤษกับบรรดาอดีตพระสหายและพระอาจารย์ทั้ง 3 คนที่ทรงรับสั่งให้มาเข้าเฝ้าทูลละอองพระบาท และเป็นไปได้อีกเช่นกันที่พระองค์จะทรงรับสั่งถึงระบอบ “Limited Monarchy” ในขณะที่กำลังตรัสเรื่องการจัดการปกครองของสยามในรัชสมัยของพระองค์ เพราะพระองค์ย่อมจะต้องทราบและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จากบรรดามิชชันนารีเหล่านี้มาแล้วไม่มากก็น้อย เพียงแต่ “Limited Monarchy” ในความหมายของวิชญาณภิกขุนี้ อาจหมายถึงการจำกัดพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์โดยเหล่าขุนนาง เสนาอำมาตย์ หรือที่พวกมิชชันนารีฝรั่งเรียกว่า “The Great Council” ซึ่งเป็นปรกติวิสัยของโครงสร้างอำนาจในรัฐศักดินา (Feudal State) ที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่การเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิ ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้เช่นกันที่ความสัมพันธ์ระหว่างขุนนางชั้นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างสมเด็จพระยาทั้งสองคนกับพระมหากษัตริย์ในเวลานั้น จะเป็นไปในลักษณะที่ทำให้ตัววิชญาณภิกขุประเมินแล้วว่าเป็นไปในลักษณะ “Limited Monarchy” ซึ่งอำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดโดยเหล่าขุนนางและชนชั้นสูงที่มีอิทธิพลของสยามในเวลานั้น และด้วยเหตุนี้หรือไม่ จึงปรากฏถ้อยคำในพระนามที่จารึกลงในพระสุพรรณบัฏของพระองค์ว่า ทรงเป็น “สิรินทรมหาชนนิกรสโมสรสมมติ” เพียงแต่คำว่า “มหาชน” ที่ว่านี้อาจไม่ได้มีนัยในทางปฏิบัติที่สื่อถึงประชาชนส่วนใหญ่หรือมหาชนโดยทั่วไปตามจารีตที่ปรากฏในพระไตรปิฎก⁹ หากแต่เป็นเหล่าเสนาอำมาตย์ (Nobles) ในราชสำนักสยามที่เป็นผู้เลือกหรือ “สมมติ” (Elect)¹⁰ พระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์สืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแทน

อย่างไรก็ดี ได้ปรากฏหลักฐานว่าในวันที่ 21 เมษายน 2494 หรือราว 3 สัปดาห์หลังจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีจดหมายถึงพระสหายคนหนึ่ง คือนายวิลเลียม จอห์น บัตเตอร์เวิร์ธ (W.J. Butterworth) ผู้ว่าการแห่งเกาะฟรินซอเฟลส์ ซึ่งเป็นเขตการปกครองหนึ่งของอาณานิคมอังกฤษ ใจความตอนหนึ่งของจดหมายแสดงให้เห็นถึงทรงคนที่พระองค์มีต่อการสืบราชสันตติวงศ์ในครั้งนั้นว่า

⁸ วิชาญาณภิกขุทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับหมอบรัดเลย์สัปดาห์ละ 4 วัน คือวันจันทร์ อังคาร พุธ ศุกร์ และเสาร์ เป็นเวลา 2 ช่วง คือตั้งแต่เวลา 9 นาฬิกาถึง 11 นาฬิกา โดยช่วงเวลา 10 ถึง 11 นาฬิกา จะเป็นช่วงเวลาที่ทรงศึกษาแบบตัวต่อตัว (Bradley 1981, 49)

⁹ คือแนวคิดเรื่อง “มหาชนสมมติ” ที่ปรากฏอยู่ในพระสุตันตปิฎก ที่ฉินภิกขุ ปาฎิกวรรค อคคัณณสูตร.

¹⁰ ซึ่งตรงกับข้อสังเกตของชาวตะวันตกด้วยเช่นกัน เพราะพวกเขามองว่าเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นเป็นกษัตริย์ได้เพราะการเลือก (Elect) ของเหล่าขุนนาง เช่นกรณีหมอบรัดเลย์ ดูเชิงอรุณที่ 7 หรือการที่ จอร์จ ฮาวส์ เฟลตัส (George Haws Feltus) ระบุว่า หลังจากที่ “Council” เจริญต่อรองกันจนเป็นที่ยุติแล้ว เจ้าฟ้ามงกุฎจึงมีฐานะเป็น “The King-Elect” (Feltus 1924, 195)

Whereas His Majesty the late king was expired and demised on the 2nd instant,
on the next of which day I **was elected** and entered to this place... (Coedes 1927, 3)

[เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

คำอธิบายดังกล่าวยังสอดคล้องกับจดหมายที่ทรงเขียนถึงนายบัตเตอร์เวิร์ธในเดือนถัดมา (จดหมายลงวันที่ 22 พฤษภาคม) ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไปแล้วว่า

I had written you in April once informing the demise of my respected and
esteemed brother the late Siamese Majesty "Chestadhepadende" King, and **my election**
and determination of my crowning and enthronement... (Coedes 1927, 8) [เน้นข้อความ
โดยผู้เขียน]

ไม่เพียงเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแนบท้ายจดหมายที่มีถึงนายบัตเตอร์เวิร์ธด้วยข้อความว่า "T.Y.¹¹ *Chau Fa Mongkut, Newly Elect President or Acting King of Siam*" (Coedes 1927, 6) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน] โดยเอกสารทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นก่อนหน้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระองค์ ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2494 ทั้งสิ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คำอธิบายเกี่ยวกับการขึ้นครองราชย์ในภาษาอังกฤษของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นก่อนหน้าที่จะมีการจารึกพระนามในพระสุพรรณบัฏที่ปรากฏข้อความ "สิรินธรมหานนิกรสมสรสมมติ" ทั้งสิ้น ทำให้สามารถตีความได้ว่า การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจงใจระบุข้อความดังกล่าวลงในพระสุพรรณบัฏน่าจะเกี่ยวข้องกับคำอธิบายที่พระองค์ทรงมีไปถึงนายบัตเตอร์เวิร์ธ ผู้เป็นพระสหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความพยายามที่พระองค์ต้องการจะเทียบเคียงให้เห็นถึงลักษณะที่มาของพระองค์โดยเชื่อมโยงหรือเทียบเคียงกับการเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐฯ ในโลกตะวันตกที่พระองค์ได้ทรงทราบและเรียนรู้มา ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าพระองค์เองก็ทรงมาจากการเลือกตั้ง แต่นัยที่ซ่อนอยู่ของการเลือกตั้งดังกล่าวก็คือ เป็นการเลือกตั้งที่ผู้ได้รับเลือกคงดำรงตำแหน่งนั้นต่อไปตลอดชีวิต และเป็นการเลือกตั้งโดยบรรดาเสวกามาตย์ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่มีอิทธิพลของสยาม มิใช่การเลือกตั้งที่เปิดโอกาสให้พลเมืองหรือสามัญชนอย่างในสหรัฐอเมริกาขณะนั้นไม่ (แม้ว่าในสหรัฐอเมริกาในขณะนั้นจะยังไม่มี การมอบสิทธิการเลือกตั้งสากล (Universal Suffrage) ให้แก่พลเมืองก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุด พลเมืองผิวขาวที่มีทรัพย์สินจำนวนหนึ่งก็สามารถมีสิทธิเลือกตั้งได้)

นอกจากนี้คำว่า "Limited" ของ "Limited Monarchy" ที่ทรงใช้นี้ยังอาจหมายถึงการจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์สยามได้ด้วยเช่นกัน ดังแสดงให้เห็นผ่านข้อความในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อโต้ตอบข่าวลือที่เกิดขึ้นในพระนครเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินสยามในช่วงปลายรัชสมัยของพระองค์ หนึ่งในคำครหาที่ปรากฏในข่าวลือที่ว่านั้นคือ

Siam is under quite **absolute monarchy**. Whatever her supreme Sovereign
commanded allowed & c., all cannot be resisted by any one of his subjects. (King
Mongkut 2005, 446) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

¹¹ ตัวอักษร T. Y. ในที่นี้ย่อมาจากคำว่า "พุทธระหม่อมใหญ่"

โดยในครั้งนั้น พระองค์ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาเพื่อแก้ไขชาวลิตเติลกล่าวเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งใจความตอนหนึ่งของพระราชหัตถเลขาอธิบายว่า

The King himself alone cannot manage a country quite well. The Sovereigns power cannot be greater than the commonwealth of his country.¹² (King Mongkut 2005, 447)

การตอบโต้ดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวย่อมแสดงให้เห็นว่า ตามทฤษฎีของพระองค์ สยามมิได้ปกครองแบบ “Absolute Monarchy” ในความหมายที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจและปกครองบ้านเมืองแต่เพียงลำพังพระองค์เดียว¹³ หากแต่ทรงใช้พระราชอำนาจโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและพสกนิกรของพระองค์ ซึ่งนัยของคำตอบดังกล่าวยังอาจเชื่อมโยงกลับไปได้ว่า พระองค์ไม่เพียงแต่รับรู้ว่าจะบอบการเมืองรูปแบบใดคือ “Absolute Monarchy” เท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงเข้าพระทัยเป็นอย่างดีว่า การจัดการปกครองของพระองค์มิได้มีลักษณะเป็น “Absolute Monarchy” หากแต่เป็นการปกครองแบบ “Limited Monarchy” ในแบบที่พระองค์เข้าใจหรือตามที่หม่อมแอนนาและหมอบรัดเลย์อ้างว่าทรงมีพระราชปณิธานจะจัดการปกครองให้เป็นเช่นนั้นตั้งแต่อ่อนจะทรงขึ้นครองราชย์แล้วนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม แม้เราจะไม่อาจล่วงรู้ได้ว่า พระราชดำรัสและบทสนทนาที่เกิดขึ้นจริงระหว่างบุคคลทั้ง 4 มีใจความอย่างไร แต่อย่างน้อยก็อาจอนุมานได้ว่า เจ้าฟ้ามงกุฎหรือวชิรญาณภิกขุก่อนหน้านี้จะทรงเล็งถวิลราชสมบัติขึ้นเป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมมีความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการปกครองของชาติตะวันตกมาเป็นอย่างดีแล้ว จากการที่พระองค์ได้ทรงศึกษาและแลกเปลี่ยนความรู้กับบรรดามิชชันนารีอเมริกันกลุ่มดังกล่าว¹⁴ (Sulak 1986, 16) ดังปรากฏให้เห็นเป็นลายลักษณ์อักษรในเวลาต่อมา ผ่านพระราชสาส์นและพระราชหัตถเลขาที่พระองค์ทรงพระราชทานและได้รับตอบจากประเทศฝรั่งเศส อังกฤษและสหรัฐอเมริกาในช่วงระหว่างปี จ.ศ. 1217 – 1222 หรือปี พ.ศ. 2398 – 2403 (ค.ศ. 1855 – 1860)

ในพระราชสาส์นที่พระองค์ทรงมีไปถึงกรุงฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) อันเป็นพระราชสาส์นฉบับแรกที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานไปยังฝรั่งเศส พบว่าพระองค์มิได้ทรงมีพระราชสาส์นถึง “ผู้ปกครอง” ของฝรั่งเศส แต่ทรงมีพระราชสาส์นถึง “กรุงฝรั่งเศส” โดยคำว่า “กรุงฝรั่งเศส” ที่ว่านี้หมายถึงผู้ปกครองของประเทศนั้น ๆ อันเป็นคำกลาง ๆ ที่สามารถใช้ได้ทั้งกับประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองสูงสุด เช่น “กรุงอังกฤษ”¹⁵ หรือประเทศที่มีประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้งเป็นผู้ปกครองดังในกรณีของประเทศฝรั่งเศส การใช้คำเรียกผู้ปกครองด้วยชื่อประเทศนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชาธิบายว่า

¹² ข้อความดังกล่าวแปลเป็นภาษาไทยว่า “พระมหากษัตริย์พระองค์เดียวไม่สามารถปกครองประเทศให้เป็นไปด้วยดีได้ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ มิได้ยิ่งใหญ่ไปกว่าความสุขส่วนรวมในประเทศของพระองค์” (King Mongkut 2005, 492)

¹³ ซึ่งต่างจากการปฏิเสธว่าสยามไม่ได้เป็น Absolute Monarchy ในความหมายที่ว่าสยามยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่การเป็นรัฐสมัยใหม่แบบรัฐสมบูรณาญาสิทธิ (Absolutist State)

¹⁴ แม้สัญลักษณ์จะอธิบายเพิ่มเติมว่า “ไม่ปรากฏว่าทรงนิยมยกย่อง หรือเอ่ยถึงประชาธิปไตยแบบฝรั่งแต่อย่างไร” ก็ตาม

¹⁵ ดูตัวอย่างการใช้ “กรุงสยาม” และ “กรุงอังกฤษ” ดังกล่าวได้ใน ฉบับที่ 35 พระราชสาสน เรื่องกงสุลที่จะมาแทนเซอร์อเบิตส จอมเบ็ค (King Mongkut 2005, 345)

ก็เหมือนอย่างราชสาสนไทยที่เขียนตามเลียนอย่างเดิม เอาชื่อเมืองต่อเมืองพูดกันนั้น ก็เมื่อเอาไปให้หมออเมริกันดูใคร ๆ ที่ไม่เข้าใจในสำนวนราชสาสน ซึ่งผู้ครองเมืองครองบ้านเขาเคยใช้นั้นแล้ว ก็แปลมาดุซัดตาฟังซัดหูนั้น เหมือนอย่างคำว่ากรุงสยามมีความยินดีจะรักษาไมตรีกับกรุงฝรั่งเศส ก็แปลมาดังนี้ I, King of Siam have his pleasure to maintain the friendship with Emperor of France ดูรุงรังไปไม่ต้องอย่างติดสำนวนของเขา (King Mongkut 1920, 13 - 14)

ถัดมาในกรณีของพระราชสาสนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบรับรัฐบาลราชอาณาจักรแลสาสนจากประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2403 ได้สะท้อนให้เห็นถึงทฤษฎีที่พระองค์ทรงมีต่อ “รูปแบบการปกครองของอเมริกา” และยังเป็นหลักฐานที่บ่งชี้ถึงการรับรู้ครั้งแรกสุดของคนไทยที่มีต่อรูปแบบการปกครองที่ผู้นำหรือผู้ปกครองสูงสุดมิใช่กษัตริย์ ดังปรากฏในความในพระราชสาสนต่อไปนี้

แลซึ่งในแผ่นดินยูไนเตศเศอเมริกา มีขนบธรรมเนียมตั้งไว้ แลสืบมาแต่ครั้งปริโสเคนต์ยอดวัดชิงตัน ให้ราษฎรทั้งแผ่นดินพร้อมใจกันเลือกสรรบุคคลที่ควรจัดไว้เป็นชั้น แล้วตั้งให้เป็นปริโสเคนต์ใหญ่แลปริโสเคนต์รอง ครอบครองแผ่นดินผู้ชี้ขาดว่าราชการบ้านเมืองเป็นวาระเปนคราวมีกำหนดเพียง 4 ปี แล 8 ปี แลให้ธรรมเนียมนี้ยังยืนอยู่ได้ ไม่มีการขัดขวางแก่งแย่งแก่กัน ด้วยผู้นั้น ๆ จะช่วงชิงอิสริยยศกันเป็นใหญ่ในแผ่นดิน ดังเมืองอื่น ๆ ซึ่งเป็นอยู่เนื่อง ๆ นั้นได้ ก็เห็นว่าเป็นการอัศจรรย์ยิ่งนัก เป็นขนบธรรมเนียมที่ควรจะสรรเสริญอยู่แล้ว... (King Mongkut 1958, 150)

ขณะเดียวกัน ในพระราชสาสนฉบับดังกล่าว พระองค์ยังทรงแสดงความเห็นต่อเงื่อนไขของการปกครองที่แตกต่างกัน ไปยังประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาด้วย โดยทรงอธิบายว่า

แลการปรกติของชนทั้งปวงในประเทศต่าง ๆ บรรดาที่ได้ควบคุมกันเป็นอำนาจบ้านเมืองแต่ละแห่ง ๆ ในโลกนี้ ตามซึ่งเห็นอยู่โดยมาก เมืองหนึ่ง ๆ ประเทศหนึ่ง ๆ นั้น ๆ เมืองใดปรกติธรรมดาของมนุษย์ยังเป็น **เถื่อนหรือโกล่เถื่อน** อยู่ผู้ใดมีกำลังด้วยการกล้าหาญเรี่ยวแรงของตน หรือพึ่งพิงอิงกำลังกล้าหาญเรี่ยวแรงของพวกพ้องเพื่อนฝูงมาก ผู้ที่มีกำลังกว่าชนทั้งปวงอย่างนั้น จะเป็นที่ชอบใจก็ดี มีเป็นที่ชอบใจก็ดี ของท่านทั้งปวงเป็นอันมาก ก็ได้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน แต่ในบ้านเมืองที่มนุษย์ **โกล่จะเชื่องราบหรือเชื่องราบแล้ว ด้วยรู้จักแลส้องเสพย์กฎหมาย แลอย่างธรรมเนียมอันดี ๆ** ในบ้านเมืองเช่นนี้โดยมาก ท่านผู้ใดเป็นที่นับถือเป็นที่สรรเสริญ แลเป็นที่ไว้วางใจมากที่สุดของผู้ที่ควรสรรเสริญ ควรไว้วางใจทั้งปวงเป็นอันมาก ซึ่งมีความดีแลความถนัดต่าง ๆ ในกิจนั้น ๆ พร้อมใจกัน **เลือกสรรขึ้นตั้งไว้เป็นที่พึ่งพิงอิงอ้างแล้ว** ท่านผู้นั้นก็ได้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ก็ผู้ที่ได้เป็นใหญ่ได้ครองแผ่นดินแล้วในประเทศนั้น ๆ เมื่อยังไม่มีเชิญไ้ภัยอันตราย ยังมีกำลังว่าราชการแผ่นดินไปได้อยู่ ผู้ที่อยู่ในอำนาจทั้งปวงด้วยความยำเียงเกรงกลัวก็ดี ด้วยความจำใจต้องถือความสัตย์ซื่อให้ปรากฏอยู่ก็ดี ก็ยอมช่วยประคับประคองท่านบำรุงให้ไ้ครองแผ่นดินไป **ได้จนสิ้นอายุไปเอง** นั้นโดยมากเพราะเหตุฉะนั้น ก็ย่อมมีธรรมเนียมของเมืองต่าง ๆ ซึ่งมีปรกติเช่นนั้น... (King Mongkut 1958, 149 - 150) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

จากคำอธิบายข้างต้น เราสามารถเชื่อมโยงกับการปกครองของสหรัฐอเมริกาได้ว่า ธรรมเนียมการปกครองของอเมริกาสามารถดำเนินไปเช่นนั้นได้ก็เพราะประชาชนชาวอเมริกันส่วนใหญ่ “เชื่องราบหรือใกล้เชื่องราบ” และรู้จักเคารพกฎหมายบ้านเมือง ส่วนประเทศที่ผู้คนยัง “เถื่อนหรือใกล้เถื่อน” ก็จะต้องอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ที่มีกำลังหรือมีพวกพ้องที่มีกำลังเหนือชนส่วนใหญ่ (Chaiyan 2017, 154) ขณะเดียวกัน ในข้อความเดียวกันนี้ มีข้อความที่ชวนให้ตั้งข้อสังเกต นั่นคือ พระองค์ได้ทรงกล่าวถึงประเทศที่ผู้คน “เชื่องราบหรือใกล้เชื่องราบ” และรู้จักเคารพกฎหมายและธรรมเนียมการปกครองที่ดีนั้นประชาชนจะเลือกสรรผู้ที่ได้รับความไว้วางใจมากที่สุดให้ทำการปกครอง ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้ ไซยนต์ ไชยพร (Chaiyan 2017) ได้แบ่งประเภทการปกครองที่มหาชนให้ความยินยอมพร้อมใจ (Consent) แก่ผู้ปกครองผ่านการเลือกสรรผู้ปกครองในพระราชสาส์นฉบับดังกล่าวออกเป็น 2 ประเภท คือผู้ปกครองที่เมื่อได้รับเลือกแล้วดำรงตำแหน่งโดยมีวาระจำกัด กับผู้ปกครองที่เมื่อได้รับเลือกแล้วคงอยู่ในตำแหน่งจนสิ้นอายุไปเอง ซึ่งผู้ปกครองประเภทหลังนี้จะแตกต่างจากประธานาธิบดีของอเมริกาที่มีวาระจำกัด 4 ปี หรือไม่เกิน 8 ปี ซึ่งในกรณีของบ้านเมืองที่มหาชนหรือกลุ่มคนจำนวนหนึ่งได้มอบความไว้วางใจและเลือกสรรให้บุคคลคนหนึ่งขึ้นมาดำรงตำแหน่งตลอดชีพนี้ ควรนำมาพิจารณาประกอบกับวลี “สิทธิธรรมชาติของมนุษย์” ที่ปรากฏตามจารึกพระนามในพระสุพรรณบัฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างยิ่ง เพราะหากสมมติฐานที่ว่าพระองค์มองหรือพยายามอธิบายให้คนนอกเห็นว่าพระองค์มาจากการเลือกหรือ “สมมติ” ของเหล่าเสวกามาตย์ อันเทียบได้กับประมุขของประเทศในโลกตะวันตกอย่างประธานาธิบดีสหรัฐฯ ดังได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว นายของผู้ปกครองที่มาจากการเลือกให้ดำรงตำแหน่งตลอดชีพของบ้านเมืองที่ซึ่งประชาชน “ใกล้เชื่องราบ” ด้วยรู้จักแลส้องเสพกฎหมายแล้ว ก็ย่อมจะมีนัยหมายถึงกรุงสยามและตัวพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เช่นกัน¹⁶

นอกจากนี้ ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังปรากฏข้อความที่อาจช่วยยืนยันองค์ความรู้เกี่ยวกับกลไกและสถาบันทางการเมืองในระบอบการเมืองในโลกตะวันตกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างชัดเจน โดยในพระราชสาส์นเรื่องขอให้อังกฤษแต่งตั้งกงสุลคนใหม่มาแทนกงสุลคนเก่าคือ เซอร์รอเบิร์ตส จอมเบ็ค ซึ่งขราภาพลงและจำเป็นต้องเดินทางกลับประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2408 ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชสาส์นไปถึงสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย และได้ทูลขอให้ทางอังกฤษส่งกงสุลคนใหม่มาแทนเซอร์รอเบิร์ตส และระบุคุณสมบัติว่าขอให้เป็นผู้ที่

...ฉลาดในอินเตอรนาแนขนาลลอ ว่าถึงการใหญ่ ๆ ในการบ้านเมือง ควรเป็นที่ปรึกษาหารือให้ช่วยผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยาม ซึ่งเป็นผู้ครอบครองเมื่อมีอำนาจน้อยนี้ ในที่จะคิดอ่านการใหญ่ ๆ กันภัย ซึ่งจะมีเพราะความเข้าใจผิดแต่ผู้มีอำนาจต่าง ๆ ที่ไปมา...ถึงกระนั้นผู้ครองฝ่ายสยามรู้ตัวว่าเป็นผู้อยู่ไกลแต่ยุโรป ยังไม่สู้เข้าใจชัดแท้แลคั่นเคยในกฎหมายอย่างธรรมเนียมอันดีของบ้านเมืองในยุโรป ซึ่งเป็นเมืองเรียบร้อยมานาน แลเป็นเมืองสว่างด้วยการอันดี ก็ย่อมยอมความทั้งปวงนั้น ให้กรุงบริตตานีกับเสนาบดีในกรุงลอนดอนตัดสินใจไม่สงสัย ตั้งใจจะคอยฟังรับสั่งของกรุงบริตตานี แลบัญชาของเสนาบดีเมื่อมีบังคับมาประการใดก็จะยอมทำตาม ให้การเป็นแล้วให้การเป็นเสร็จ เพราะเชื่อว่า

¹⁶ อย่างไรก็ตาม อาจตีความได้ว่าตามพระสนะของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว คนสยามในรัชสมัยของพระองค์เป็นพวกที่ “เถื่อน” ไม่เชื่องราบ เพราะในพระราชสาส์นฉบับแรกที่ทรงพระราชทานไปยังประเทศอเมริกาในปี จ.ศ. 1218 (พ.ศ. 2399) มีข้อความหนึ่งกล่าวว่า “อนึ่งชาวสยามประเทศนี้ ย่อมเป็นคนกึ่งดีกึ่งร้ายตลอดมาหลายชั่วอายุเฝ้าเลลามากมายด้วยกัน ไม่รู้จักอย่างธรรมเนียมที่ดี เมื่อมาสมคบค้าขายกับชาวอเมริกันแลชาวประเทศอื่นที่มีขนบธรรมเนียมบ้านเมืองผิดกัน เกลือกบางจำพวกจะเข้าใจผิดแล้ว จะพูดผิดๆ ทำผิดๆ ไปบ้าง ก็ถ้าการอันนั้นไม่เป็นการอันใหญ่สำคัญนัก กรุงสยามปรารถนาขอให้ผู้ครองเมืองท่านจงอดโทษเสียบ้างโดยสมควรด้วย... คนชาวสยามทั้งไพร่ทั้งผู้ดีโดยมากยังตั้งอยู่ในความเขลาไม่ฉลาดนัก...” (King Mongkut 1920, 142 - 143; Chaiyan 2017, 154 - 161)

ปาลิยาแมน ในนอกแลอินเตอร์นาแซนนาลลอฮ์ไยดี จะคิดการแลพิพากษาสิ่งใดก็ล้วนเป็นยุติธรรมดี
ทุกประการ... (King Mongkut 2005, 346) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

ข้อความดังกล่าวย่อมสะท้อนว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าใจเป็นอย่างดีถึงกลไกการทำงานและความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์และรัฐสภาอังกฤษในขณะนั้น (ค.ศ. 1865) ที่ซึ่งพระมหากษัตริย์อังกฤษคือสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียทำงานและใช้อำนาจร่วมกับเหล่าเสนาบดีในสถาบันทางการเมืองที่เรียกว่ารัฐสภาหรือ “ปาลิยาแมน” (Parliament) โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวคือสิ่งที่นักวิชาการอังกฤษในปัจจุบันเรียกว่าเป็น Queen/King-in-Parliament ที่ซึ่งพระมหากษัตริย์กับรัฐสภาใช้อำนาจในการตัดสินใจต่าง ๆ แต่ละขั้นตอนในเรื่องเดียวกัน นอกจากนี้ข้อความดังกล่าวยังสะท้อนว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประเมินสถานะและความมั่นคงอันเกิดขึ้นจากการจัดการปกครอง ตามลักษณะดังกล่าวของอังกฤษที่ได้ผ่านยุคส่องสว่างทางปัญญาหรือ ยุคภูมิธรรม (The Enlightenment) ว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่มีความลงตัวและก่อให้เกิดเสถียรภาพมาช้านานแล้วอีกด้วย อีกทั้งยังสอดคล้องกับข้อสังเกตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการปกครองของอังกฤษเมื่อครั้งที่ทรงเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่หนึ่งในอีก 33 ปีต่อมา (King Chulalongkorn 1954, 377 - 378)

2. แผ่นดินพระพุทธรเจ้าหลวง: ราชธิปไตย ประชาธิปไตย และคอเวนเมนต์รีฟอม

ในช่วงต้นถึงกลางรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ปรากฏว่ามีชาวสยามคนใดกล่าวถึงรูปแบบการปกครองหรือการใช้คำที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะจัดประเภทรูปแบบการปกครองตามจารีตของตะวันตกแต่อย่างใด เอกสารที่ปรากฏในช่วงแรกมีเพียงข้อเขียนและเอกสารที่เผยแพร่โดยบรรดามิชชันนารีจากโลกตะวันตก ที่ได้เริ่มมีการถ่ายทอดแนวคิดเรื่องการแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองตามจารีตตะวันตกเข้าสู่สยามเป็นครั้งแรก เช่น ในบทความเรื่อง “ว่าด้วยธรรมเนียมคอเวนเมนต์” ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือชาว *จดหมายเหตุสยามสมัย* ของนายแพทย์ชามูเอล เจ. สมิท (Samuel J. Smith) หรือที่รู้จักในชื่อ “หมอสมิท” ในปี พ.ศ. 2427 (ร.ศ. 102) โดยข้อความตอนหนึ่งระบุว่า

แผ่นดินบ้านเมืองต่าง ๆ นั้น แบ่งเป็น **ธิปไตย** กับ **โมนาธิกัล** แล้วแต่แบบคอเวนเมนต์นั้น ฤตามกฎหมายตั้งแห่งคอเวนเมนต์นั้น แผ่นดินบ้านเมืองนั้นเรียกว่า **โมนาธิกัล** เมื่อคนเดียวเปนหัวหน้า แลจัดลำดับการบ้านเมืองตลอดตามชอบใจ คน ๆ เดียวอันมีอาญาสิทธิ์ดังนี้ มีนามชื่อต่าง ๆ บางทีเรียกเปนเอมไพร์ร์ เปนกิง เปนดุก เปนปริ้นซ์ แล้วแต่พระราชอาณาเขตรนั้น จะมากน้อยสักเท่าใด ที่เรียกว่า **พริชเตดฤธิปไตย** นั้น คือคอเวนเมนต์บ้านเมืองนั้น ตกอยู่กับคนหนึ่งคนใด ที่หมู่คนเปนอันมากถนัดได้โปรดจัดตั้งให้เปนผู้ว่าการแผ่นดินบ้านเมืองนั้น บางทีธิปไตยกับคอเวนเมนต์นั้น ตกอยู่กับท่านผู้ดีผู้ใหญ่ตามตระกูล ตามทรัพย์ตามพาหนกำลังของเขาในเมืองนั้น คอเวนเมนต์เช่นนี้เรียกว่า **อะริสโต-แกรซี** บางที **เดโมแครติกคอเวนเมนต์** เปนคอเวนเมนต์ที่คนทั้งปวงทั่วทั้งบ้านทั้งเมือง **จัดไว** ตั้งพวกว่าการเมืองขึ้น เช่นในประเทศ ยูไนเตดเคตนั้น ะ (Smith 2005 - 2008, 3, 393)

ข้อความดังกล่าวนอกจากจะเป็นการถ่ายทอดแนวคิดเรื่องการแบ่งรูปแบบการปกครองตามจารีตของตะวันตกเข้าสู่สยามเป็นครั้งแรกแล้ว ยังแสดงให้เห็นอีกเช่นกันว่า คลังคำศัพท์ตามโลกทัศน์ทางความคิดของชาวสยามในเวลานั้นยังไม่เพียงพอต่อการรองรับความหมายของคำสำคัญทางการเมืองต่าง ๆ ที่หมอสmithต้องการกล่าวถึง ไม่ว่าจะเป็นคำว่า “คอเวนแนนต์” หรือคำอื่น ๆ ที่ต้องอาศัยทับศัพท์ภาษาอังกฤษเพื่อเรียกแทนชื่อรูปแบบการปกครองต่าง ๆ ที่อำนาจอยู่ในมือคน ๆ เดียว กลุ่มคน และมหาชน ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้แทนด้วยคำว่า “ราชาธิปไตย” “อภิชนาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” ตามลำดับ หรือคำอื่น ๆ ที่สื่อถึงกระบวนการทางการเมืองที่ดำรงอยู่ในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ของตะวันตกอย่างการ “จัดโหวต” หรือ “การเลือกตั้ง” อันย่อมเป็นการยากต่อการทำความเข้าใจของคนสยามในเวลานั้นที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับรูปแบบการปกครองอย่างจำกัด

อนึ่ง การจัดตั้งโรงพิมพ์หมอสmithขึ้นที่บางคอแหลม ซึ่งนำไปสู่การจัดทำพจนานุกรมภาษาอังกฤษ – สยาม (The Comprehensive Anglo-Siamese Dictionary) ขนาดใหญ่จำนวน 5 เล่ม ภายใต้ชื่อ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ขึ้นในปี พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899) มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้เป็นประโยชน์แก่ชาวสยามที่ต้องการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ (Smith 1999, III) และหมอสmithยังประกาศอีกด้วยว่าได้นำ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ที่จัดพิมพ์ใหม่ครั้งแรกขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ พระองค์ละชุด เนื่องจากทั้งสองพระองค์เป็นผู้ที่ออกพระราชทรัพย์อุดหนุนการเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นในประเทศสยาม (Smith 1999, II) ดังนั้นจึงถือได้ว่าพจนานุกรมดังกล่าวของหมอสmithไม่เพียงแต่เคยผ่านตาและมีอิทธิพลต่อบุคคลสำคัญและบรรดาชนชั้นนำผู้รู้หนังสือของประเทศสยามเท่านั้น แต่ยังถือเป็นกุญแจชิ้นสำคัญในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความคิดทางการเมืองตะวันตกเข้าสู่สยามเป็นครั้งแรก นั้นเพราะพจนานุกรมของชาวตะวันตกที่รู้ภาษาสยามที่เคยจัดพิมพ์มาก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็น *ศัพท์ พจนานุกรม พาสายไทย* ของพระสังฆราชปาเลอกัวซ์ (Pallegoix 1999) หรือ *อักขรวิธานศรีย* ของหมอบรัดเลย์ (Bradley 1971) ล้วนแต่เป็นพจนานุกรมที่ตั้งต้นจากคำในภาษาไทยแล้วจึงแปลหรือขยายความออกเป็นความหมายในภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ในขณะที่ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ของหมอสmith กลับตั้งต้นจากคำในภาษาอังกฤษแล้วจึงแปลออกเป็นภาษาสยาม ส่งผลให้คณะผู้จัดทำจำเป็นต้องสรรหาคำหรือความหมายในภาษาสยามที่ใช้อยู่ในขณะนั้นมารองรับหรือให้ความหมายแทนคำในภาษาอังกฤษจากต้นฉบับอย่างเลี่ยงไม่ได้ และจากความจำเป็นนี้เองที่ทำให้ทราบได้ทันทีว่า การปริวรรตคำจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาสยามคำใดที่ยังไม่ลงตัว กล่าวคือยังไม่สามารถบัญญัติศัพท์หรือหาความหมายในภาษาสยามที่สามารถนำมาใช้แทนคำในภาษาอังกฤษได้ ซึ่งย่อมหมายความว่าคำดังกล่าวเป็นคำที่บัญญัติขึ้นในภายหลัง และเป็นคำที่ยังอยู่นอกโลกทัศน์และคลังคำศัพท์ของชาวสยามในเวลานั้น แต่ในเวลาเดียวกันก็สามารถทำให้ระบุได้เช่นกันว่า คำคำใดเป็นคำที่สามารถเป็นที่รับรู้หรือมีความลงตัวในภาษาสยามแล้วเช่นกัน

นอกจากนี้ การที่หมอสmithระบุอย่างชัดเจนไว้ในคำนำของ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ว่าหนังสือเล่มดังกล่าวอาศัย “ดิกเชอนารีใหญ่ของนักปราชญ์ในอะเวบสเตอร์แบบเบนครู เพราะคัมภีร์ของท่านนักปราชญ์นี้ประเสริฐยิ่งกว่า ดิกเชอนารีอื่น ๆ ซึ่งเคยใช้กันอยู่ทุกวันนี้” (Smith 1999, 1, IV) ก็ย่อมทำให้ทราบได้ในทันทีว่า ตัวบทที่หมอสmithนำมาใช้เป็นต้นแบบสำหรับการจัดทำพจนานุกรมฉบับดังกล่าวก็คือ พจนานุกรมภาษาอังกฤษตามแบบอเมริกัน (American Dictionary of the English Language) ของ โนอาห์ เวบสเตอร์ (Noah Webster) ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1828 และได้ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรว่า พจนานุกรมเล่มเดียวกันนี้เอง ได้ถูกส่งมาเป็นของกำนัลจากประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพียซ ในวันที่ 12 กันยายน ค.ศ. 1855 แก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งระบุอย่างชัดเจนว่าหนึ่งในรายการของกำนัลจากประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาคือ

One Webster's American Dictionary unabridged bound in scarlet Turkey morocco, full gilt and lettered, presented to His Majesty the King of Siam by Franklin Pierce President of the United States of America (Seni Pramroj and Kukrit Pramroj 1987, 115) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

เมื่อพิจารณาสิ่งเหล่านี้ควบคู่กัน อาจสันนิษฐานได้ว่า สาเหตุที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภให้หมอสมิทดำเนินการแปลพจนานุกรมดังกล่าวทั้งหมดเป็นภาษาสยาม ก็เนื่องจากทรงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่สยามจะต้องมีคู่มืออ้างอิงเพื่อทำความเข้าใจองค์ความรู้จากต่างประเทศที่ไหลทะลักเข้าสู่สยามประเทศ และหนึ่งในเครื่องมือในการทำความเข้าใจดังกล่าวที่สำคัญที่สุดก็คือพจนานุกรม ซึ่งพจนานุกรมของโลกตะวันตกฉบับมาตรฐานที่สุดโดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาในเวลานั้นก็คือ พจนานุกรมของโนอาห์ เว็บสเตอร์ ฉบับปี ค.ศ. 1828 อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ประธานาธิบดีเพียซ ตั้งใจส่งพจนานุกรมเล่มดังกล่าวเป็นของกำนัลให้แก่ราชสำนักสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเฉพาะ และทำให้พจนานุกรมเล่มนี้กลายเป็นพจนานุกรมเล่มเดียวที่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าราชสำนักสยามมีในครอบครองมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4

การแปลความหมายของคำอธิบายศัพท์แต่ละคำที่บรรจุอยู่ในพจนานุกรมของโนอาห์ เว็บสเตอร์ฉบับปี ค.ศ. 1828 ออกเป็นภาษาไทยเท่าที่มีอยู่ในคลังคำศัพท์ของโลกทัศน์ของชาวสยามในเวลานั้น ทำให้สามารถกล่าวได้ว่า *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* เป็นเอกสารชิ้นแรก ๆ ที่ปรากฏความพยายามถ่ายทอดจารีตเรื่องการแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองตามจารีตตะวันตกออกเป็นภาษาสยามอย่างครบถ้วน เนื่องจากภายในหนังสือชุดนี้ได้มีการให้ความหมายของระบอบการปกครองประเภทต่าง ๆ จากภาษาอังกฤษไว้ทั้งหมด ประกอบด้วย

Monarchy, n. มอนอาร์กกี, บ้านเมือง ฤคเฮอร์เมนดอันให้มีราชาธิปไตยเป็นเจ้าแผ่นดิน; แผ่นดินบ้านเมืองอันมีเจ้าครอง. Monarchian/Monarchic/Monarchical, a. มอนอาร์กกีออน, มอนอาร์กิก, มอนอาร์กิกเกิ้ล, อยู่ในราชาธิปไตยองค์เดียว; แห่งราชาธิปไตย. (Smith 1999, 3, 603)

Autocracy, n. Gr. ออโตกรัศรี, มีสิทธิ์อำนาจในตัวเองไม่ขึ้นพึ่งใครแล้ว, จำเพาะตัวท่านเองแต่ผู้เดียวมีสิทธิ์มีกำลังที่จะครอบครอง ใครจะมาขัดขวางไม่ได้; จำเพาะตัวเองแต่ผู้เดียวครองไต่ในบ้านเมือง. Autocratic/Autocratical, a. ออโตแกรติก, ออโตแกรติกแอล, สำหรับอำนาจสิทธิ์ขาดใหญ่แต่ตัวคนเดียว, ครองบังคับการบ้านเมืองได้ด้วยเต็มสิทธิ์ใครขัดไม่ได้.

Tyranny, n. ติร์แอนนี, การใช้อำนาจกำลังกดขี่ข่มเหงเบียดเบียนเกลือกินกฎหมายแลความดีไปในการครองบ้านเมือง, ครองแลทำโทษเหลือเกิน; อำนาจร้าย ทำเขาเหลือเกินนัก. Tyrannic/Tyrannical, a. ไตแรนนิค, ไตแรนนิคแอล, เกี่ยวข้องกับการครอบครองด้วยความข่มขี่. (Smith 1999, 5, 234)

Aristocracy, n. แอริสโตเกรซี, คอเวอนแมนดซึ่งยกอำนาจครองการบ้านเมืองให้แก่คนดีเสนาบดีคนสำคัญในบ้านเมืองหมู่หนึ่ง; เปนผู้สำเร็จการครองไม่มีเจ้า, ซึ่งเปนคนทำการแทนแก่บ้านเมืองแลคนทั้งปวง. เมื่อน้อยตัวคนมีอำนาจสำเร็จครองการบ้านเมือง. พวกนี้มักเรียกออลิครีซี. คำนี้มักใช้เมื่อพวกแอริสโตเกรซีทำการไม่ดีเหลือ ๆ เกิน ๆ ไป; เสนาบดีผู้ใหญ่คนสำคัญในบ้านเมือง. Aristocratic, Aristocratical, a. แอรอิสโตแกรติก, แอรอิสโตแกรติกแอล, สำหรับผู้ใหญ่ผู้ดีครอบครองการบ้านเมือง; ตามแบบผู้ใหญ่ผู้ดี (Smith 1999, 1, 251)

Oligarchy, n. ออลิคาร์ยี, ทำนองว่าการบ้านเมืองอันมีแต่น้อยตัวคนว่า; ผู้มีมีเป็นใหญ่ว่าการ.
Oligarchal/Oligarchic/Oligarchical, a. ออลิคาร์เกิ้ล, ออลิคาร์ยีก, ออลิคาร์ยีกแอลล์, สำหรับพวก
น้อยตัวคนอันจัดว่าการบ้านเมือง (Smith 1999, 3, 771)

Democracy, n. ดีโมแครซี, ชาวประเทศผู้จัดการครองบ้านเมือง; ชาวประเทศทั้งเมืองพร้อมมี
อำนาจจัดตั้งกฎหมายเมือง. คราวโบราณ, การครองนครแอเทินส์เป็นเช่นนี้, บัดนี้ในประเทศยูไน
เต็ดสเตตส์อะเมริกะใช้ทำนองนี้. Democratic/Democratical, a. เดโมแครติก, เดโมแครติกแอลล์,
สำหรับพลเมืองทั่วกัน; การครองเมืองด้วยความเห็นของพลเมืองทั่วไป (Smith 1999, 2, 1017)

Ochlocracy, n. ออกลอกระซี, คอเวอร์นเมนต์ที่พลเมืองจัดให้ครองการบ้านเมือง.
Ochlocratic/Ochlocratical, a. ออกโลแกรติก, ออกโลแกรติกอิกแอลล์, แห่งๆเกี่ยวข้องกับการ
ครอบครองบ้านเมืองด้วยทั้งหมู่ (Smith 1999, 3, 755)

Polity, n. ปอลีตี, แบบตั้งของคอเวอร์นเมนต์ แผ่นดินบ้านเมืองซึ่งแสดงริทธิ์แลพนักงานของ
พวกต่าง ๆ นั้น; ลัทธิครองบังคับหมู่คนควรแก่การ (Smith 1999, 3, 1074)

Polyarchy, n. ปอลิอาร์ยี, คนเป็นอันมากเป็นผู้จัดการเป็นคอเวอร์นเมนต์ (Smith 1999, 3,
1077)

สิ่งที่ควรตั้งข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ในบรรดารูปแบบการปกครองประเภทต่าง ๆ ที่ระบุใน *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ของหมอสmith นั้น “ราชาธิปไตย” เป็นเพียงคำเดียวที่ตรงกับคำที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสามารถตั้งเป็นสมมติฐานได้ว่า คำว่า “ราชาธิปไตย” ย่อมเป็นคำที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นและใช้มาก่อนหน้าที่จะมีการจัดทำ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* แล้ว หรือก็คือ อยู่ในช่วงระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2427 ที่มีการตีพิมพ์บทความเรื่อง “ว่าด้วยธรรมเนียมคอเวินเมนต์” ลงในจดหมายเหตุสยามไสมย กับปี พ.ศ. 2442 อันเป็นปีที่มีการจัดทำ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ขึ้น และช่วงเวลาดังกล่าวนี้อาจเป็นจุดกำเนิดของคำว่า “ราชาธิปไตย” ขึ้นในภาษาไทยและเป็นคำที่มีความหมายที่ลงตัวแล้วในระดับหนึ่ง ในขณะที่คำที่ใช้เรียกระบอบการปกครองรูปแบบอื่น ๆ อย่าง คณาธิปไตย อภิชนาธิปไตย ประชาธิปไตย ย่อมจะต้องเป็นคำที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นหลังจากปี พ.ศ. 2442 ไปแล้วอย่างเลี่ยงไม่ได้ นั่นเพราะตามแนวคิดเรื่องการจำแนกรูปแบบการปกครองของตะวันตกแล้ว รูปแบบการปกครองทั้ง 3 กลุ่ม คือระบอบที่อำนาจอยู่ในมือคนคนเดียว กลุ่มคน และมหาชน มักปรากฏให้เห็นพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ เมื่อปรากฏคำว่า Monarchy ในฐานะรูปแบบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือคน ๆ เดียวแล้ว ย่อมเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า คำว่า Aristocracy / Oligarchy และ Democracy เป็นชื่อเรียกการปกครองอีกสองประเภทที่ติดมาด้วยกันเสมอในฐานะคำที่ใช้เรียกรูปแบบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือคนจำนวนน้อยและมหาชนตามลำดับ แต่ในกรณีของสยามเมื่อคำที่ใช้เรียกรูปแบบการปกครองต่าง ๆ ในจารีตตะวันตกถูกถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาไทยเป็นครั้งแรก กลับปรากฏแค่เพียงคำว่า “ราชาธิปไตย” เพียงคำเดียว ในขณะที่โลกทัศน์ทางภาษาหรือคลังคำศัพท์ของสยามในขณะนั้นกลับไม่มีคำในรากศัพท์เดียวกัน (คือราก -ธิปไตย)¹⁷ ที่ใช้เรียกแทนระบอบที่อำนาจอยู่ในมือกลุ่มคนหรือมหาชนอย่างเป็นระบบเหมือนกับคำในโลกภาษาอังกฤษ คำถามสำคัญที่ตามมาคือ เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

¹⁷ แม้ในพระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 12 อังคุตตรนิกาย เอกทกคณินชาด จะปรากฏคำที่ใช้เรียกแทนรูปแบบการปกครองด้วยรากศัพท์ -ธิปไตย มาก่อนหน้านั้นแล้ว คือการปกครองแบบ (1) เอกาธิปไตย (2) โลกาธิปไตย และ (3) ธรรมาธิปไตย แต่การจำแนกรูปแบบการปกครองดังกล่าวเป็นการจำแนกโดยใช้เกณฑ์เรื่องมิติหรือความเห็นของผู้ปกครอง ว่าอาศัยการตัดสินใจจากความเห็นของตนเอง หรือจากความเห็นของชาวโลก หรือจาก “ธรรม” ซึ่งไม่ได้ระบุว่าผู้ปกครองจะต้องมีจำนวนคนเท่าใด ซึ่งแตกต่างออกไปจากแนวคิดเรื่องการจำแนกรูปแบบการปกครองของโลกตะวันตก

นอกจากนี้ หากพิจารณาความหมายของระบอบการปกครองอื่น ๆ ที่ปรากฏใน *ดิคชันนารีภาษาอังกฤษภาษาไทยโดย หลวงรัตนานุปัติ (สงบ)* เลขนานการสถานทูตลอนดอน ซึ่งได้จัดทำขึ้นใน 3 ปีถัดมา (พ.ศ. 2445) แต่ไม่เสร็จสมบูรณ์ ถึงกระนั้นความหมายของระบอบการปกครองที่ปรากฏในพจนานุกรมของหลวงรัตนานุปัติ (สงบ) นี้ก็สอดคล้องกับข้อสรุปที่ได้จาก *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* กล่าวคือ หลวงรัตนานุปัติ (สงบ) อธิบายว่า

Aristocracy. (แอะริสโตอกระชีย) แบบ “กัฟเวอร์นเม้นต” ฏแบบรักษากรอบครองบ้านเมือง
ซึ่งอำนาจนั้นอยู่ในมือพวกขุนนาง ฏพวกที่มีตระกูลยศศักดิ์ทั้งสิ้น; พวกขุนนาง
Democracy. (ดีมีอครระชีย) ราษฎรเปนผู้รักษาแผ่นดิน; การรักษากันเมืองอยู่ในมือราษฎร;
Democrat. (เด็มโมะแคร็ต) ผู้เห็นดีที่จะให้การรักษากันเมืองตกอยู่ในอำนาจราษฎร
Democratic. (เด็มโมะแคร็ตติค) แห่งการซึ่งราษฎรเปนผู้รักษาแผ่นดินเอง (Luang Rattana
Yap (Sa-ngop) 1902, 33; 126)

นัยย่อหมายความว่า “ชื่อ” หรือ “คำ” ที่ใช้เรียกระบอบการปกครองอื่น ๆ ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนอกเหนือไปจากคำว่า “ราชาธิปไตย” ยังไม่ได้ประดิษฐ์ขึ้น หรือหากประดิษฐ์ขึ้นแล้วก็อาจยังไม่ได้มีความหมายเดียวกันกับที่ใช้ในปัจจุบัน นั่นคือความหมายของระบอบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือกลุ่มคนและมหาชนตามลำดับ แต่อาจมีความหมายแบบอื่น เช่น หมายถึง “Government” เพราะแม้รูปแบบและการสะกดคำจะมีลักษณะเดียวกันกับคำที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน แต่ก็ได้แปลว่าความหมายของคำที่ใช้อยู่ในเวลานั้นจะต้องตรงกับความเข้าใจของคนในปัจจุบันเสมอไป ดังที่จะได้ยกตัวอย่างให้เห็นในกรณีของคำว่า “ราชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” ที่ถูกกล่าวถึงในช่วงทศวรรษที่ 2430 ดังต่อไปนี้

คำว่า “ราชาธิปไตย” ที่ปรากฏใน *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* นั้นมีความหมายที่แตกต่างไปจากคำว่าราชาธิปไตยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เพราะปัจจุบันคำว่าราชาธิปไตยเป็นคำแปลของคำในภาษาอังกฤษว่า Monarchy ซึ่งหมายถึงระบอบการปกครองทั้งระบอบที่มีพระมหากษัตริย์หรือพระราชาเป็นผู้ปกครอง แต่หากนำมาเปรียบเทียบกับคำแปลของหมอสมิทธิที่ปรากฏใน *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* แล้วจะพบว่า คำว่า “ราชาธิปไตย” ของหมอสมิทธิถูกถอดหรือแปลจากความหมายของคำว่า Monarch ในภาษาอังกฤษมากกว่า ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายคำว่า Monarch ของหมอสมิทธิว่า “มอนอาร์ก, ราชาธิปไตย, เจ้าแผ่นดินบ้านเมือง, ผู้ครอบครองการบ้านเมืองอยู่; กระษัตริย์; สูงกว่าใหญ่กว่าอื่นทั้งหมด; ผู้นำครอบครองบังคับ” (Smith 1999, 3, 602) ในขณะที่คำว่า Monarchy ซึ่งในปัจจุบันแปลแทนด้วยคำว่า “ราชาธิปไตย” นั้น กลับหมายถึง “มอนอาร์ก, บ้านเมืองฏค่อเวอร์นเม้นต อันให้มีราชาธิปไตยเปนเจ้าแผ่นดิน; แผ่นดินบ้านเมืองอันมีเจ้าครอง” (Smith 1999, 3, 603) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน] จากความหมายดังกล่าวย่อมทำให้อนุมานได้ว่า คำว่า “ราชาธิปไตย” อย่างน้อยที่สุดในช่วงทศวรรษที่ 2440 มิได้เป็นคำที่หมายถึงระบอบการปกครองทั้งระบอบดังเช่นที่ใช้กันในปัจจุบัน แต่หมายถึงตัวบุคคลที่เป็นกษัตริย์ของระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองซึ่งยังไม่ได้บัญญัติคำอธิบายเป็นการเฉพาะ คำถามที่ตามมาทันทีก็คือเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น และคำว่า “ราชาธิปไตย” ที่ว่านี้ถูกบัญญัติขึ้นเมื่อใด และสัมพันธ์กับความหมายที่ปรากฏตัวบทขึ้นอื่น ๆ ในช่วงเวลาเดียวกันหรือไม่

คำอธิบายที่พอเป็นไปได้สำหรับคำถามประการแรกคือ ประสพการณ์เกี่ยวกับการจัดการปกครองของสยามในเวลานั้นยังคงวนเวียนอยู่ภายใต้โครงสร้างที่มีพระมหากษัตริย์เป็นหนึ่งในสถาบันหลักของระบอบการเมืองอยู่เสมอ แม้ในบางยุคบางสมัยจะมีความพยายามขององค์ประกอบที่เป็นกลุ่มคน เช่น กลุ่มขุนนาง หรือกลุ่มข้าราชการ ที่พยายามเล็งขึ้นมาชิงบทบาทในการปกครอง แต่อิทธิพลดังกล่าวก็มิได้มากพอที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบอบการปกครองให้มีลักษณะกลายเป็นอีกระบบหนึ่งที่แตกต่างไปจากระบบการเมืองที่มีอยู่เดิมได้ ดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นใดที่จะต้องสร้างชุด

คำอธิบายหรือชื่อเรียกระบอบการเมืองแบบใหม่ขึ้นมาทดแทนระบอบการปกครองที่อยู่ภายใต้จักรวาลทัศน์ของสยามที่มีพระมหากษัตริย์เป็นหลักชัยแต่เดิม¹⁸ คำที่ชาวสยามใช้อธิบายการปกครองจึงเป็นคำที่มีนัยผูกโยงกับตัวบุคคลโดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ผู้เป็นศูนย์กลางเสมอ เช่น ราชาราช องค์กราช หรือแม้แต่ “ราชาธิปไตย” (ในความหมายของตัวบุคคล) มากกว่าที่จะเป็นคำซึ่งใช้เรียกแทนระบอบการเมืองทั้งระบอบ ด้วยเหตุนี้ คลังคำศัพท์เกี่ยวกับรูปแบบการปกครองในโลกทัศน์ของชาวสยามที่ส่งผลต่อการสร้างและเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่า “ราชาธิปไตย” ในสยามจึงสัมพันธ์โดยตรงกับ (1) ประสบการณ์การจัดการปกครองของสยามเอง อันเป็นผลมาจากการต่อสู้ของพลังทางสังคมที่เป็นจริงกลุ่มต่าง ๆ ในระบอบการเมือง และ (2) ประสบการณ์และความรับรู้ที่ชาวสยามได้รับผ่านอิทธิพลหรือชุดคำอธิบายของผู้อื่นที่เกิดขึ้นภายนอกประเทศอีกทีหนึ่ง ซึ่งอิทธิพลที่วุ่นวายมีทั้งที่มาจากโลกตะวันตกที่ห่างไกลออกไปหรือดินแดนอาณานิคมของตะวันตกที่อยู่ใกล้เคียงกัน และอิทธิพลที่ได้รับจากประสบการณ์ของประเทศเอเชียด้วยกัน ก่อให้เกิดคำถามที่ตามมาว่า ความจำเป็นหรือประสบการณ์รูปแบบใดที่เป็นจุดกำเนิดของการบัญญัติคำ “ราชาธิปไตย” ในความหมายดังกล่าวขึ้นในช่วงก่อนหน้าปี พ.ศ. 2442 และรวมถึงคำสำคัญทางการเมืองอื่น ๆ อย่างคำว่า “ประชาธิปไตย” ด้วยเช่นกัน ดังที่จะได้อธิบายขยายความตามลำดับต่อไป

สำหรับเหตุปัจจัยในข้อแรกที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการปกครองของสยามเอง นั่นคือกระบวนการเข้าสู่สภามสมัยใหม่ หรือกระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่ (State-Building) ของสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงพยายามรวบอำนาจสู่ศูนย์กลางโดยมีพระองค์เป็นแกนกลางก่อนที่จะแผ่ขยายอำนาจจากส่วนกลางดังกล่าวออกไปปกคลุมเหนืออาณาบริเวณที่พระองค์ต้องการสร้างรัฐสมัยใหม่ขึ้น ฉะนั้นในแง่หนึ่ง การยังคงไว้ซึ่งรัฐบาลแบบ “ราชาธิปไตย” ในความหมายดั้งเดิมจึงไม่สอดคล้องกับพระราชประสงค์ดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง เพราะนัยของ “ราชาธิปไตย” ตามแบบเดิม ย่อมทำให้มีบุคคลมากกว่าหนึ่งคนที่สามารถกล่าวอ้างตัวว่าเป็น “ราชาธิปไตยสยาม” ได้ ดังสะท้อนให้เห็นผ่านการใช้คำว่า “ราชาธิปไตย” ตามลักษณะดังกล่าวในช่วงทศวรรษที่ 2430 เช่น ในงานเรื่อง *สยามประเภท สุนทโรวาทพิเศษ* ของนาย ก.ศ.ร. กุหลาบ ได้อธิบายลักษณะและความหมายของ “ราชาธิปไตย” ตามความเข้าใจของเขาว่า

แลพวกโหนดเขาพูดเรียกว่าเสนาบดีมุขมนตรี ที่พวกยัง ๆ เขาพูดเรียกว่ามินิสเตอร์แลรัฐบาล หรือรัฐมนตรีเลอองค์มนตรี ที่ภาษาฟอดแฟดเขาเรียกว่าคอเวนแนนต์ ที่เดี๋ยวนี้แปลกกันเปนบาฬิมะคะระภาษาว่า “ราชาธิปไตย” (K.S.R. Kularb 1896a)

จะเห็นได้ว่า คำ “ราชาธิปไตย” หรือ “คอเวนแนนต์” ของนายกุหลาบนี้ ไม่จำเป็นต้องหมายถึงตัวพระมหากษัตริย์ที่มีสถานะเป็นประมุขสูงสุดของรัฐราชาธิปไตยอย่างที่เราเข้าใจในปัจจุบันแต่อย่างใด แต่คำว่า “ราชาธิปไตย” ในที่นี้อาจหมายถึงตัวเสนาบดี หรือผู้ที่มีภาระหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งในฝ่ายปกครองหรือคณะรัฐบาล ซึ่งความหมายที่วุ่นวายนี้ยังสอดคล้องกับตัวอย่างของนาย ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่ยกขึ้นเมื่อกล่าวถึง “ราชาธิปไตยสยาม” ว่า

ในรัชกาลที่ 4 นั้นพระเจ้าวรวงศาธิราชสนธิ เปนอธิบดีกรมพระคลังสินค้า แลเปนหัวหน้าของที่ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ แลอรรคมหาเสนาบดีแลเสนาบดีมุขมนตรี ในที่ประชุมใหญ่ฤๅการราชการแผ่นดินสยาม ที่ภาษาอังกฤษเรียกกันว่า “แซแมนต์” หรือหัวหน้าเคาเวนแนนต์ที่ตรงกับคำที่ใช้ในเร็ว ๆ นี้ว่า “อธิบดี” “ราชาธิปไตย” หรือ “รัฐบาล” (K.S.R. Kularb 1896b, 189)

¹⁸ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่อง พระมหาจักรพรรดิราชตามคติไตรภูมิ และทศพิธราชธรรม มหาชนสมมติตามความเชื่อแบบพุทธศาสนา หรือลัทธิไสยเล่ห์และแนวคิดเรื่องเทวราชาตามความเชื่อแบบฮินดูก็ตาม

ดังนั้น “ราชาธิปไตย” ตามความหมายดังกล่าวจึงทำให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิทมีสถานะเป็น “ราชาธิปไตยสยาม” จากสถานะหัวหน้าคณะรัฐบาลของพระองค์และสาเหตุที่ ก.ศ.ร. กุหลาบเลือกใช้คำว่า “ราชาธิปไตย” แทนตัวกรมหลวงวงศาธิราชสนิทอาจเป็นเพราะรัฐบาลหรือคอเวนเมนต์ที่กรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงเป็นประธานในที่ประชุม นั้น ยังมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงสถิตอยู่ในฐานะประมุขสูงสุดที่อยู่เหนือขึ้นไปอีกทีหนึ่งด้วยนั่นเอง แม้พระองค์จะไม่ได้ทรงประทับเป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดีด้วยพระองค์เองก็ตาม

อย่างไรก็ตาม คำว่า “คอเวนเมนต์” ในที่นี้ ไม่จำเป็นต้องใช้ในการกล่าวถึงหัวหน้าคณะรัฐบาลหรือประธานในที่ประชุมเสนาบดีเสมอไป เพราะในบางกรณี คำว่า “คอเวนเมนต์” ยังอาจหมายถึงเสนาบดีคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะเสนาบดีหรือ “แคบิเนต” ที่บุคคลทั่วไปต้องการไปติดต่อราชการด้วย เช่นในบทความเรื่อง “การฝรั่งเศสกับจีน” ซึ่งตีพิมพ์ใน *จดหมายเหตุสยามสมัย* มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2428 และได้แสดงให้เห็นการใช้คำ “คอเวนเมนต์” ในความหมายที่แตกต่างไปจากที่เข้าใจในปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ

คอเวนเมนต์ผู้ปกครองประเทศฝรั่งเศสนี้ เปนริบปติกไม่มีกระษัตริย์เปนประธานาธิบดี ในแผ่นดินนั้นเรียกว่า เปรสิเดนต ราษฎรทั้งหลายเลือกขึ้นให้เปนเปรสิเดนต อยู่ตามกำหนดปีตามกฎหมายคอนสไตตูเชอนสำหรับแผ่นดิน ครั้นถึงกำหนดเวลาที่เลือกก็เลือกเปรสิเดนตใหม่ เปรสิเดนตคนเก่าต้องออกจากตำแหน่ง แลเปลี่ยนกันไปเสมอ ผู้ซึ่งเปนคอเวนเมนต์ นั้นมี อรรถมหาเสนาธิบดี 1 เสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศ 1 เสนาบดีผู้ว่าการคลังมหาสมบัติ 1 เสนาบดีผู้ว่าการสินค้า 1 เสนาบดีผู้ว่าการกรมเมือง 1 เสนาบดีผู้ว่าการทัพบก 1 เสนาบดีผู้ว่าการทัพเรือ 1 เสนาบดีผู้ว่าการศิลปสาตร 1 (คือจัดการเล่าเรียนสรรพวิชาการของราษฎร) เสนาบดีผู้ว่าการยุติธรรม 1 (คือจัดการชำระถ้อยความทุกอย่างทุกประการ) เสนาบดีทั้ง 9 นายนี้เรียกว่า คอเวนเมนต์ ฤแคบิเนต แต่ผู้เปนเปรสิเดนตนี้มีได้นับเข้าในจำพวกคอเวนเมนต์ เปนใหญ่กว่าคอเวนเมนต์ ราชการแผ่นดินอยู่ในเงื้อมมือของคอเวนเมนต์ทั้งสิ้น ในจำพวกคอเวนเมนต์นั้น มีอรรถมหาเสนาธิบดี เรียกในภาษาฝรั่งเศสว่า ปริเมีย เปนประธานาธิบดี (Smith 2005 - 2008, 4, 41) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

อย่างไรก็ตาม ก็มีใช้ตำแหน่งเสนาบดีผู้ใหญ่ทุกตำแหน่งที่จะถูกเรียกว่าเป็น “คอเวนเมนต์” ทั้งหมด เพราะในปี พ.ศ. 2449 ได้มีผู้ใช้นามแฝงว่า “ตวันสาย” ซึ่งสันนิษฐานกันว่าน่าจะเป็นนามปากกาของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค)¹⁹ ได้อธิบายที่มาของการใช้คำว่า “คอเวนเมนต์” ในสยามไว้ในวารสาร *ทวีปัญญา* ว่า มีเพียงตำแหน่งระดับสูงเพียงไม่กี่ตำแหน่งเท่านั้นที่ถูกประชาชนเรียกว่า “ท่านคอเวนเมนต์” โดยท่านได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

สืบมาจึงได้พบคำ คอเวนเมนต์ (Government) ใช้ทั้งคำพูดแลจดหมายไปมาในทางราชการ... ซึ่งจะมีเนื้อถ้อยกะทงความโดยประสงค์ประการใดในสมัยนั้นเราก็ก็นึกไม่สับสนเข้าใจชัดเจนรู้ไม่ถึงแน่ชัดนัก แต่เราได้สังเกตดูเหมือนว่าศัพท์นี้เป็นรูปธรรมมีตัวมีต้นไม่เป็นแต่นามศัพท์ และหาได้เลงความเฉพาะท่านเสนาบดีผู้หลักผู้ใหญ่ในราชการทั่วไปในสมัยนั้นไม่ เพราะมหาชนเรียกกันว่า “ท่านคอเวนเมนต์”

¹⁹ ซึ่งอาจสันนิษฐานได้จากคำบอกเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์ทำงานในกรมภาษีร้อยชักสาม และการเจรจาค้าขายกับต่างประเทศ (The Fine Art Department 1982, 3, 158 - 174).

แล้ว ก็เข้าใจเพลงเอา แต่เข้าใจว่าคงเป็นพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิทพระองค์หนึ่ง ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหพระกลาโหม...เจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดีที่พระคลัง หรือ ท่านเจ้าพระยายมราช (นุช)...ท่านทั้ง 4 นี้ สรุปลงหมดก็ดีหรือแต่ท่านเดียวก็ดี ก็เข้าใจว่าเป็นท่านคอเวอนเมนต์ในเวลานั้น ท่านเสนาบดีอื่นที่เป็นประธานในราชการมีท่านเจ้าพระยาบดินทรที่สมุหนายก ท่านเจ้าพระยาธรรมา (เสื่อ) แล้วท่านเจ้าพระยาธรรมา (บุญศรี สุธรรมมนตรี) แลเจ้าพระยาพลเทพ (หลง) ก็ดี ท่านทั้งนี้สามัญชนไม่เรียกและไม่เป็นที่เข้าใจว่าเป็นท่านคอเวอนเมนต์เลย... (The Fine Art Department 1982, 4, 105).

ด้วยเหตุนี้ การเคลื่อนหรือการพยายามประดิษฐ์คำใหม่ว่า “รัฐบาล” มาใช้อธิบายความหมายของคำว่า Government ในภาษาอังกฤษที่แต่เดิมแทนด้วยคำว่า “ราชาธิปไตย” จึงสัมพันธ์โดยตรงกับกระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่ของสยามที่เกิดขึ้นในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีรัฐบาลที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐบาลสยามแต่เพียงผู้เดียว ดังปรากฏให้เห็นผ่านพระราชดำรัสตอบของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อ **คำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103** ของบรรดาเจ้านายและข้าราชการชาวสยาม²⁰ ที่สัมพันธ์กับนัยความหมายของคำว่า “ราชาธิปไตย” หรือ “Government” ที่ได้กล่าวไปในข้างต้น กล่าวคือ ข้อเสนอหลักของพระราชดำรัสตอบของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั่นคือการจัดให้มี “คอเวอนเมนต์รีฟอม” (Chaianan and Khattiya 1989, 64) หรือการปฏิรูปโครงสร้างการปกครองของรัฐสยามโดยเฉพาะในฝ่ายบริหารให้มีความเป็นสมัยใหม่อันก่อปรด้วยระบบราชการที่มีการแบ่งโครงสร้างหน้าที่กันอย่างชัดเจนภายใต้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์สยามที่เป็นองค์อธิปัตย์สูงสุด และกระบวนการปฏิรูประบบราชการในฝ่ายบริหารนี้เองที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จกรมหลวงเทววงษ์วิจารณ์การ (พระยศในขณะนั้น) เสด็จออกไปยังประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2430 เพื่อช่วยงานพระราชพิธีกาญจนาภิเษก (Golden Jubilee) หรืองานฉลองการครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปีของสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย พระบรมราชินีนาถ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ทรงมอบหมายให้กรมหลวงเทววงษ์วิจารณ์การศึกษาและพิจารณาโครงสร้างการจัดการคณะเสนาบดีของอังกฤษในเวลานั้น ว่ามีหลักการรูปแบบใดในการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ของเสนาบดีแต่ละกระทรวง และเมื่อกรมหลวงเทววงษ์วิจารณ์การได้เสด็จกลับมาทูลเกล้าถวายรายงานแก่พระองค์แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงนำต้นแบบการจัดการปกครองของอังกฤษดังกล่าวไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูประบบราชการครั้งใหญ่ของสยามในอีก 5 ปีถัดมา (พ.ศ. 2435) (Kromphraya Damrong Ra Chanu Phap 1952, 7-8) และจากภารกิจดังกล่าวของกรมหลวงเทววงษ์วิจารณ์การในครั้งนี้เองที่ทำให้สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (Sulak 1986, 36) อ้างว่า ได้เกิดการบัญญัติศัพท์ว่า “ราชาธิปไตย” ขึ้นมาใหม่เพื่อนำมาใช้แทนคำว่า Government ในภาษาอังกฤษ เพื่อที่จะนำมาใช้อธิบายการจัดโครงสร้างการปกครองในฝ่ายบริหารตามแนวพระบรมราโชบายเรื่อง “คอเวอนเมนต์รีฟอม” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกิดขึ้นตามมา และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการประดิษฐ์คำว่า “เสนาบดีสภา” เพื่อนำมาใช้แทนคำว่า cabinet คำว่า “รัฐบาล” เพื่อนำมาใช้แทนคำว่า government และคำว่า “ราชาธิปไตย” เพื่อใช้แทนคำว่า monarchy แทนในเวลาต่อมา (Sulak 1993, 38)

²⁰ บุคคลที่ถวายคำกราบบังคมทูลดังกล่าวมีจำนวนทั้งสิ้น 11 คน ประกอบด้วยเจ้านาย 4 พระองค์ คือ กรมพระนเรศวรราชกุมาร กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ กรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฐ์ และพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ กับข้าราชการ 7 คน คือ นายยกแก้ว คชเสนี หลวงเดชนายเวร (สุน สัตราภักย์) บุศย์ เพ็ญกุล ขุนปฏิภาณพิจิตร (หรุ่น) หลวงวิเศษสาส์ (นาค) นายเปลียน และสัปเลพเตอร์แนนต์สะอาด ซึ่งเป็นคนไทยรุ่นแรก ๆ ที่ได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาต่างประเทศและได้เห็นประเพณีตลอดจนรูปแบบการปกครองของชาติต่าง ๆ ในโลกตะวันตก (Chaianan and Khattiya 1989, 32)

แม้การบัญญัติศัพท์ “ราชาธิปไตย” เพื่อใช้แทนคำว่า Government จากภารกิจดังกล่าวของกรมหลวงเทววงศ์วโรปการในครั้งนั้นจะได้ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน แต่จากการสืบค้นถึงขณะนี้ พบว่ามีการใช้คำ “ราชาธิปไตย” ในสยามเป็นครั้งแรก ๆ หลังจากการปฏิรูประบบราชการในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2435 ไปแล้วจริง เพียงแต่การใช้คำว่า “ราชาธิปไตย” ในที่นี้อาจแบ่งได้เป็น 2 ความหมาย ความหมายแรกคือการใช้ “ราชาธิปไตย” ที่หมายถึงตัวบุคคลที่อาจเป็นเสนาบดีหรือผู้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดีหรือขุนนางระดับสูงของรัฐบาลดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ กับความหมายแบบที่สองคือ “ราชาธิปไตย” ในความหมายที่เป็นตัวบุคคลที่ถูกจำกัดไว้ว่าหมายถึงพระมหากษัตริย์หรือองค์อธิปัตย์สูงสุดเท่านั้น ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Monarch โดยการใช้คำ “ราชาธิปไตย” ในความหมายหลังนี้มีปรากฏให้เห็นได้ทั่วไป และมักถูกนำไปใช้ต่อท้ายด้วยชื่อประเทศ เช่น ราชาธิปไตยอังกฤษ ราชาธิปไตยเยอรมัน ราชาธิปไตยสเปน ราชาธิปไตยเดนมาร์ก ราชาธิปไตยญี่ปุ่น หรือราชาธิปไตยสยาม เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่มีนัยหมายถึงตัวกษัตริย์ผู้ปกครองประเทศดังกล่าวทั้งสิ้น และการใช้ “ราชาธิปไตย” ในลักษณะนี้ยังปรากฏให้เห็นในวารสาร *วชิรญาณ* ตั้งแต่ฉบับที่หนึ่งในปี พ.ศ. 2438 โดยวารสาร*วชิรญาณ*ที่ว่านี้ คือวารสารของหอพระสมุดวชิรญาณที่กลุ่มเจ้านายในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ร่วมกันตั้งขึ้น โดยหนึ่งในนั้นคือกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ (พระยศในขณะนั้น) ทำหน้าที่เป็นเลขานุการหรือ “สีกเรตารี” ของกรมสัมปาทิกสภาชุดแรกของหอพระสมุดวชิรญาณ และใน *วชิรญาณ* ฉบับที่หนึ่งนี้ ได้มีการใช้คำว่า “ราชาธิปไตย” ในความหมายดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น “*ราชาธิปไตยอังกฤษให้ค่าจ้างประมาณปีละสามหมื่นชั่ง*” (Vajirayana 1895, 54) หรือ “*ฝ่ายข้างราชาธิปไตยท่านก็รับแลสั่งให้ลงมือชำระทีเดียว*” (Vajirayana 1895, 91) “*ราชาธิปไตยญี่ปุ่นส่งทหารออกมาจะแก้แค้น*” (Vajirayana 1895, 48) และการใช้ในที่นี้ยังเป็นการใช้คำ “ราชาธิปไตย” ตามความหมายเดียวกันกับที่ปรากฏใน *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ของหมอมสมิทในเวลาต่อมา (พ.ศ. 2442) ด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ อาจพิจารณาได้ว่า คำ “ราชาธิปไตย” แบบหลังที่ถูกบัญญัติขึ้นในช่วงที่สยามกำลังปฏิรูประบบราชการในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการใช้คำ “ราชาธิปไตย” ในความหมายที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของโครงสร้างรัฐสมัยใหม่ที่พระมหากษัตริย์เป็นองค์อธิปัตย์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิสยามที่แตกต่างไปจากคำ “ราชาธิปไตย” ที่ใช้โดย ก.ศ.ร. หลาบ และบุคคลอื่น ๆ ที่ใช้ “ราชาธิปไตย” ในความหมายที่อยู่ภายใต้บริบทและวิถีคิดที่ยังไม่อาจตัดขาดจากโครงสร้างการปกครองแบบรัฐโบราณของสยามได้ นั่นเพราะในโครงสร้างรัฐโบราณของสยาม คณะเสนาบดีสามารถถือและใช้อำนาจเฉพาะในกรมการบางอย่างได้ไม่แพ้พระมหากษัตริย์ หรือแม้แต่การที่ในบางรัชสมัยมีพระมหากษัตริย์มากกว่า 1 พระองค์ เป็นต้น ความหมายทั้ง 2 รูปแบบของ “ราชาธิปไตย” ที่ปรากฏในช่วงปลายทศวรรษที่ 2430 จึงถือเป็นการพยายามที่จะช่วงชิงและเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ “ราชาธิปไตย” ภายใต้สภาวะการณ์ที่รัฐสยามกำลังค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นรัฐสมัยใหม่ในรูปแบบของรัฐสมบูรณาญาสิทธิที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์อธิปัตย์สูงสุด

การเปลี่ยนแปลงความหมายดังกล่าวของคำว่า “ราชาธิปไตย” จึงมีความสัมพันธ์กับพระราชประสงค์ที่ต้องการจัดให้มี “คอเวนเมนต์รีฟอม” ตามแนวพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการปฏิรูปโครงสร้างการปกครองโดยเฉพาะในฝ่ายบริหารให้มีความเป็นสมัยใหม่แต่ยังคงมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นหลักชัย และในอีกด้านหนึ่งก็เป็นเหตุผลที่ว่าเหตุใดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเลือกปฏิเสธที่จะทรงให้มี “คอนสติตวชัน” และการปกครองแบบ “คอนสติตวชันแนลโมนากี” ขึ้นในเวลานั้น นั่นเพราะความจำเป็นเร่งด่วนตามทฤษฎีของพระองค์ไม่ได้เป็นเรื่องของการสร้างกรอบหรือกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อจำกัดพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์มากเท่ากับการสถาปนาพระราชอำนาจอันเบ็ดเสร็จเด็ดขาดขึ้นในดินแดนของรัฐสยามสมัยใหม่ที่เพิ่งทรงสถาปนาขึ้นตามตัวแบบแบบตะวันตก ผ่านความพยายามที่จะทรงสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิ (Absolutist State) ภายใต้พระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเพียงพระองค์เดียวอย่างแท้จริงขึ้นมาในสยาม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความจำเป็นเร่งด่วนทางการเมืองในเวลานั้นตามทฤษฎีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือการทำให้สยามมีศักดิ์ศรีและสถานะความเป็นรัฐ “ราชาธิปไตย”

(ในความหมายแบบหลัง) ที่เท่าเทียมกับชาติตะวันตกผ่านการมีโครงสร้างรัฐและโครงสร้างการปกครองในระบบราชการที่เป็นสมัยใหม่ และจากการกำหนดอาณาเขตดินแดนที่ชัดเจนของรัฐสยาม ไปจนถึงการร่างตัวบทกฎหมายแบบสมัยใหม่ขึ้นทดแทนกฎหมายแบบเก่าที่ถูกมองว่าป่าเถื่อนและไม่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอารยประเทศ และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไทยต้องสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritoriality)²¹ โดยที่ยังไม่จำเป็นที่จะต้องจัดให้มี “คอนสติตูชัน” หรือปาลิเมนต์ เพื่อที่จะทำให้เกิดการปกครองแบบ “คอนสติตูชันแนลโมนากี” ขึ้นในเวลานั้น ตามคำอธิบายที่ปรากฏในพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับการแก้ไขการปกครองแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว²² (King Chulalongkorn 2014, 74 - 75)

สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวสยามจำเป็นต้องประดิษฐ์คำว่า “รัฐบาล” เพื่อใช้แทนคำว่า Government ในภาษาอังกฤษ คือสาเหตุที่เกิดจากประสบการณ์และความรู้ที่ชาวสยามได้รับผ่านอิทธิพลหรือชุดคำอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองที่เกิดขึ้นภายนอกสยาม ซึ่งมีทั้งที่มาจากโลกตะวันตกและดินแดนอาณานิคมที่อยู่ใกล้เคียงกัน กับอิทธิพลจากประสบการณ์ของประเทศในทวีปเอเชียด้วยกันเอง ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบการปกครองที่ไม่มีพระมหากษัตริย์ปกครองขึ้น เช่น อเมริกา ฝรั่งเศส ในศตวรรษที่ 18 และ 19 กับตุรกีและจีน ในต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้น นั่นเพราะเมื่อชาวคราวเกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงการปกครองของบรรดาประเทศเหล่านั้นเริ่มแพร่เข้าสู่สยามย่อมก่อให้เกิดปัญหาและความสับสนอย่างแน่นอน หากสยามยังคงใช้คำว่า “ราชาธิปไตย” เพื่ออธิบายผู้ปกครองหรือผู้ทำหน้าที่หัวหน้ารัฐบาลของประเทศเหล่านั้นซึ่งมิได้เป็นกษัตริย์ เพราะแต่เดิมนับแต่สมัยรัชกาลที่ 4 หรือก่อนหน้าที่จะมีการบัญญัติคำว่า “ราชาธิปไตย” เพื่อเรียกแทนคำว่า Government ขึ้นในสยามนั้น ชาวสยามเลือกที่จะหลีกเลี่ยงปัญหาและความสับสนดังกล่าวด้วยการเรียกประเทศเหล่านั้นทับศัพท์ว่า “รีพับลิค” แต่เมื่อเกิดคำว่า “ราชาธิปไตย” ขึ้นแล้ว การใช้คำดังกล่าวเรียกแทนหัวหน้ารัฐบาลของประเทศที่เป็น “รีพับลิค” ย่อมเป็นสิ่งที่ขัดแย้งภายในตัวเองอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายเรื่อง “รัตนศัพท์สงเคราะห์” ของ “ตวันสาย” (The Fine Art Department 1982, 4, 108) ว่า

มาจนรัชสมัยโดยนิยมนำคำโบราณิกพากยพุด คือประดิษฐ์คำขึ้นใช้ให้แปลคำได้กับข้อคำจำเพาะ เทียบตรงกับภาษาต่างประเทศมีคำ “โทรเลข” ตรงกับเตเลกราฟ “ไปรษณีย์” ตรงกับคำโปสต์ เป็นต้น ส่วนคำคอเวอนเมนต์ก็พุดขึ้นตามคำโบราณศัพท์ว่า “ราชาธิปไตย” คราวหนึ่งและไม่เป็นคำเหมาะให้เปนสามัญใช้ทั่วไปได้ ด้วยไปขัดข้องในส่วนคอเวอนเมนต์ที่เป็น**ประชาปาลิตฤธิ์ปบลิค** เช่น ยูเนิตเตดสเตตส์ประเทศอเมริกาใช้ว่า “ราชาธิปไตย” ก็ผิดแก่การปกครองของประเทศนั้นไป จึงได้ถ้อยคำภาษามครในพระราชนิพนธ์รัตนดยคถาในรัชกาลที่ 4 ว่า “รัฐบาล” คือคอเวอนเมนต์จึงได้ใช้เปนสามัญอยู่ในบัดยบันนี้แทน คำคอเวอนเมนต์เปนอันระงับไป ยังคงใช้คำพุดเปนสามัญอยู่บ้าง [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

²¹ การเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตั้งแต่สยามเริ่มทำสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับชาติตะวันตกได้ส่งผลให้รัฐสยามไม่อาจปกครองประชาชนจำนวนหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยทั้งชาวสยามเอง และชาวจีน-สยาม ที่มีสถานะเป็นคนในบังคับต่างชาติ หรือ “สับเยก” (Subject) ของต่างชาติที่ต้องตกอยู่ภายใต้พระราชอำนาจของ “ราชาธิปไตย” สยาม แม้ว่าคนเหล่านั้นจะใช้ชีวิตและแสวงหาผลประโยชน์อยู่ในดินแดนของรัฐสยามก็ตาม ดังนั้นรัฐสมัยใหม่หรือรัฐสมบูรณาญาสิทธิที่ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิที่ไม่เต็มตัว เพราะสยามยังไม่อาจสถาปนาอำนาจอันเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเหนือดินแดน (Territorial Sovereignty) ขึ้นบังคับใช้กับประชาชนทุก ๆ คนภายใต้ดินแดนที่ขีดขึ้นใหม่ได้ จนกระทั่งแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมฉบับสุดท้ายในปี พ.ศ. 2481

²² อนึ่งคาดว่าพระราชดำรัสดังกล่าวนี้น่าจะทรงแถลงขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2430 เพราะทรงกล่าวว่าเป็นปีที่ 19 ในรัชสมัยของพระองค์ (King Chulalongkorn 2014, 13)

เบาะแสสำคัญจาก “ตัวนสาย” ข้างต้น คือหลักฐานจากคนร่วมสมัยที่สามารถบ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงนัยความหมายของคำว่า “ราชาธิปไตย” ที่มีมาแต่เดิมในสยามได้เป็นอย่างดี และรวมถึงความพยายามปวิวัติความหมายของคำว่า Government ด้วยคำว่า “รัฐบาล” แทน โดยอาศัยจากคลังคำศัพท์ที่มีมาแต่เดิม ซึ่งย้อนกลับไปหาพระราชนิพนธ์ภาษามครของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง “รัตนดยคาถา” หรือ “รัตนดตยัปปภาวภิกษาจน” อันเป็นพระคาถาที่ทรงพระราชนิพนธ์เพื่อบูชาพระสยามเทวาธิราชซึ่งใช้สวดในพระราชพิธีหรือพิธีการของรัฐ โดยข้อความวรรคหนึ่งในตอนท้ายของพระคาถาฉบับดั้งเดิม ปรากฏคำว่า “รฐฐปาลีหิ” และ “รฐฐปาลินิ” (Department of Education 1941, 40) ซึ่งเป็นข้อความอันเป็นที่มาของการถ่ายความหมายของคำว่า “รัฐบาล” ตามรากศัพท์ในภาษาบาลีที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา ตามคำอธิบายของ “ตัวนสาย” นั่นเอง

นอกจากนี้ ในช่วงทศวรรษที่ 2430 หรือก่อนหน้าที่จะมีการบัญญัติศัพท์ว่า “รัฐบาล” เพื่อแทนความหมายของ Government ในภาษาอังกฤษนั้น ได้ปรากฏว่ามีงานอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามหลีกเลี่ยงสภาวะสับสนดังกล่าวด้วยการบัญญัติศัพท์คำใหม่ขึ้นมาอีกคำหนึ่งเพื่อใช้เรียกแทนหัวหน้ารัฐบาลของประเทศที่ปกครองแบบ “ริบลิค” ซึ่งเทียบเคียงได้กับคำ “ราชาธิปไตย” ที่ใช้อยู่ในเวลานั้น เพราะนอกเหนือไปจากคำว่า “ราชาธิปไตย” ที่ถูกใช้ในความหมายของตัวบุคคลแล้ว ยังปรากฏการใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ในทำนองเดียวกันอีกด้วย เช่น ในหนังสือพิมพ์ *สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สัปะมะวาร* ของนาย ก.ศ.ร. กุหลาบ²³ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นการแปลข่าวต่างประเทศมาจากหนังสือพิมพ์ *สยามออบเซอร์เวอร์* (The Siam Observer) นั้นปรากฏการใช้คำว่า “ประชาธิปไตย/ประชาธิปไตย” ในความหมายดังกล่าวจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น ในงานเขียนเรื่อง “อารัมภะวันณะนา (คำนำ)” ของ นาย ก.ศ.ร. กุหลาบ ใน *สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สัปะมะวาร* ตอนหนึ่งได้อธิบายว่า

การงานอันใดที่จะเปนสิริไฉย (มีชนบธรรมเนียมเรียบร้อย) นั้น ต้องอาศัยแก่อำนาจกำลังทั้งสาม คือ อำนาจกำลังพระมหากษัตริย์ 1 อำนาจกำลังเสวกามาตย์ราชปรีนาย 1 อำนาจกำลังทวยราษฎร์พลเมือง 1 ทั้งสามอำนาจกำลังอันนี้มีประชุมขึ้นในบ้านใดเมืองใดประเทศใด จึงได้ชื่อว่า **คองเวนเมนต์ (ราชาธิปไตย-หรือ-ประชาธิปไตย)** ความสิริไฉยต้องอาศัยคองเวนเมนต์ คองเวนเมนต์ต้องอาศัยความสิริไฉย บ้านเมืองจึงมีความเจริญรุ่งเรืองได้ กอปรไปด้วยสง่าราศรี มีกำลังของบ้านเมืองอีก 5 ประการ 1 กำลังทรัพย์สมบัติ 2 กำลังสติปัญญา 3 กำลังพาหนะมีพลทหารช้างม้าโคกระบือเกวียนรถแปดตัน 4 กำลังสรรพศาสตราวุธยุทโธภัณฑ์ 5 กำลังความสามัคคีอารักฎณาเมตตาจิตรแก่ชาติแลเพื่อนมนุษย์ด้วยกันบ้าง สรุปรวมเปน “เบญจะพะโลปะกาภะนะคะราภิบาล” เช่นนี้มีชนบธรรมเนียมโปราณานูตติยราชประเพณีเรียกว่า กำลังทั้ง 5 นี้เปน “รัฐบาล” หรือเปนบริวารของกำลังทั้งสาม ๆ นั้นคือ ตรีเอกาธิศรานภาพ ๆ ได้แก่ “ราชาธิปไตย” (คือคองเวนเมนต์) (K.S.R. Kularb 1897) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

จะเห็นได้ว่าทั้งคำว่า “ราชาธิปไตย” และคำว่า “ประชาธิปไตย” ของนาย ก.ศ.ร. กุหลาบนั้นมีได้หมายถึง Monarchy หรือ Democracy ในความหมายของรูปแบบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือคน ๆ เดียวและมหาชนแต่อย่างใด แต่คำว่า “ราชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” ในที่นี้กลับหมายถึง “คองเวนเมนต์” และหากกล่าวให้เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้นไปอีก คำว่า

²³ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ คุณบุญพิสิฐ ศรีหงส์ ที่กรุณาเอื้อเฟื้อและให้ข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ *สยามไมตรี* ของนาย ก.ศ.ร. กุหลาบ มา ณ ที่นี้.

“คอเวนเมนต์” ในที่นี้ยังหมายถึง การจัดการปกครองร่วมกันของฝ่ายปกครองอันประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ ขุนนาง และพลเมืองในรัฐสภาหรือที่ผู้เขียนเรียกว่า “ตรีเอกาธิราชูปถัมภ์” นั่นเอง นัยของคำว่า “คอเวนเมนต์” ในที่นี้จึงอาจหมายถึงได้ทั้งตัวกษัตริย์ หรือตัวขุนนาง หรือตัวพลเมือง หรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ปกครองนั่นเอง สิ่งนี้ยังนำไปสู่คำถามสำคัญอีกประการหนึ่งว่า คอเวนเมนต์ (เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง) ที่เรียกว่า “ราชาธิปไตย” นั้นแตกต่างจากคอเวนเมนต์ (เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง) ที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” อย่างไร

ดังที่ชี้ให้เห็นในข้างต้นแล้วว่า มีการนำคำว่า “ประชาธิปไตย/ประชาธิปไตย” มาใช้ในความหมายของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองด้วยเช่นกัน เพียงแต่เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือคณะรัฐบาลของประเทศที่ไม่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แต่มีประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนเป็นประมุขแทน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า มีการนำคำว่า “ประชาธิปไตย” มาใช้ในความหมายของตัวบุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือหัวหน้ารัฐบาลของประเทศที่เป็นมหาชนรัฐ (รีพับลิค)²⁴ นั่นเอง ตัวอย่างของการใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ในความหมายดังกล่าวนี้ ได้แก่ ในหนังสือพิมพ์ *สยามไมตรีศิริออบเชอร์เวอร์ลีปะมะวาร* ฉบับวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2439 ได้แปลข่าวต่างประเทศเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอังกฤษและฝรั่งเศสในประเศสยาม โดยผู้เขียนอธิบายว่าในขณะที่ข้างฝ่ายรัฐบาลอังกฤษสมควรจะมีความมั่นคงในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเนื่องจากไม่มีการเปลี่ยนแปลงคณะเสนาบดีโดยเฉพาะเสนาบดีที่ดูแลด้านการต่างประเทศของอังกฤษ ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง

แต่ฝ่ายฝรั่งเศสก็ได้เปลี่ยนประชาธิปไตยถึง 3 ครั้ง คือเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคมที่ประชุมเสนาบดีของมองซิเออดูปีว์ก็ล้ม เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคมที่ประชุมเสนาบดีของมองซิเออกาซิเมียเปเรียก็ต้องเลิก เมื่อวันที่ 14 มกราคม ปี 113 นี้ ก็เปลี่ยนเสนาบดีอีกครั้งหนึ่ง (K.S.R. Kularb 1896) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

ข้อความดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” ในที่นี้หมายถึงหัวหน้ารัฐบาลของสาธารณรัฐที่ 3 ของฝรั่งเศส หรือก็คือประธานาธิบดีฝรั่งเศส แต่ไม่ได้หมายถึงสาธารณรัฐหรือ “รีพับลิค” เพราะคำว่า “รีพับลิค” อันเป็นคำที่หมายถึงระบอบการเมืองที่ไม่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้นยังคงมีการนำมาใช้ในลักษณะของการทับศัพท์อยู่²⁵

นัยของคำว่า “ราชาธิปไตย” และรวมถึง “ประชาธิปไตย” ที่กล่าวไปนี้ ย่อมสัมพันธ์กับการจัดโครงสร้างการปกครองของสยาม ซึ่งก่อนหน้าปี พ.ศ. 2435 ยังคงมีลักษณะเป็นรัฐโบราณหรือรัฐฟิวดัลที่พระมหากษัตริย์ยังไม่สามารถรวบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและสถาปนาอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของรัฐสมัยใหม่ที่ทำให้พระองค์มีสถานะเป็นองค์อธิปัตย์สูงสุดเพียงพระองค์เดียวได้ ดังนั้น กระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่และการปฏิรูประบอบราชการในปี พ.ศ. 2435 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงน่าจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อความหมายของคำว่า “ราชาธิปไตย” ในประเทศสยาม เพราะรัฐสยามสมัยใหม่ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากความหมายของผู้ปกครองที่สัมพันธ์กับคำว่า “Government” และ “ราชาธิปไตย” ยังมีลักษณะที่อาจหมายถึงเสนาบดีหรือผู้มีอำนาจปกครองคนใดก็ได้ในโครงสร้างอำนาจของรัฐสยามที่นอกเหนือไปจากองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงนัยความหมายที่ว่านี้ยังสามารถนำมาพิจารณาผ่านความจำเป็นที่เกิดจากกระบวนการปฏิรูปภายใน และประสบการณ์ที่สยามเรียนรู้จากการจัดการปกครองของต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของโลกตะวันตกที่นำไปสู่ความพยายามปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยตามแนวพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระ

²⁴ ซึ่งเป็นคำที่บ่อยครั้งมักทับศัพท์ว่า “รีพับลิค”

²⁵ เช่น ในบทความเรื่อง “ความวุ่นวายในกรุงฝรั่งเศส ต้นเหตุที่มองซิเออ คาซิเมียเปเรียลาออก” ใน *สยามไมตรี* (K.S.R. Kularb 1895) พบว่ามีการใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” แทนตัวประธานาธิบดีฝรั่งเศส (คาซิเมียเปเรีย) ในขณะที่แทนที่การปกครองของฝรั่งเศสในขณะนั้นว่า “รีพับลิค”.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแยกไม่ออกจากแนวคิดและความหมายของการมี “ราชาธิปไตย” ในแผ่นดินสยามตามความหมายของพระมหากษัตริย์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิหรือรัฐสมัยใหม่แบบตะวันตก และอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คำว่า “ราชาธิปไตย” ในความหมายของพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจ “สูงกว่าใหญ่กว่าอื่นทั้งหมด” (Smith 1999, 3, 602) เป็นคำเพียงคำเดียวในรากศัพท์ “-ธิปไตย” ที่ปรากฏใน *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ของหมอบลิตตั้งแต่ต้น นั่นเพราะเงื่อนไขของการปฏิรูประบอบราชการและความต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบอบราชการซึ่งแผ้วถางทางไปสู่การสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงต้นทศวรรษที่ 2430 คือจุดกำเนิดของทั้งคำว่า “ราชาธิปไตย” และจุดกำเนิดของการจัดการปกครองแบบราชาธิปไตยที่เกิดผลสัมฤทธิ์ขึ้นอย่างแท้จริง

3. บทส่งท้าย: จาก “ประชาธิปไตย” สู่ “ประชาธิปไตย” (Democracy) และ “ประชาธิปไตย”

นับตั้งแต่ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา กระแสของระบอบการปกครองในโลกตะวันตกเริ่มพัดพาไปสู่แนวทางที่สนับสนุนการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” อย่างชัดเจน เพราะก่อนหน้าศตวรรษที่ 20 กระแสประชาธิปไตยและการจัดการปกครองที่ให้มหาชนเป็นใหญ่ผ่านการใช้อำนาจโดยตัวแทนยังไม่ได้มีสถานะเป็นความคิดหรือรูปแบบการปกครองที่เป็นกระแสหลักในโลกตะวันตก แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดได้ยังผลให้รัฐ “ราชาธิปไตย” ในยุโรปจำนวนมากล่มสลายและเปลี่ยนไปเป็นระบอบการปกครองแบบมหาชนรัฐหรือสาธารณรัฐตามไปด้วย ปรากฏการณ์ที่วุ่นเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับกระแสของการพยายามทำความเข้าใจความหมายของคำว่าประชาธิปไตยหรือ “Democracy” ในโลกตะวันตกกลายเป็นคำที่มีความหมายในแง่บวก หลังจากที่มีความหมายของคำ ๆ นั้นนับแต่สมัยกรีกโบราณเป็นต้นมามีถูกมองในแง่ลบมาโดยตลอด²⁶

อิทธิพลทางความคิดที่วุ่นเริ่มก่อตัวและส่งผลให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงขึ้นในทวีปเอเชียมาแล้วตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 และเป็นเหตุให้ “ราชาธิปไตย” ที่ยิ่งใหญ่อย่างตุรกีและจีนต้องล่มสลายลง และเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมหาชนรัฐไปในที่สุด กระแสและประสบการณ์ของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นในทวีปเอเชียจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อการรับรู้และแนวคิดเรื่องรูปแบบการปกครองของบรรดาตัวแสดงต่าง ๆ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากระยะเวลาเพียง 1 ปีหลังการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีคณะนายทหารชั้นผู้น้อยจำนวนหนึ่งวางแผนก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของสยามขึ้น และจากบันทึกของนายร้อยเอกขุนทวยหาญพิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์) หรือ “หมอลเหล็ง” หนึ่งในผู้นำขบวนการปฏิวัติในครั้งนั้น ได้อธิบายถึง “ทางเลือก” ของรูปแบบการปกครองประเภทต่าง ๆ ที่ตั้งใจจะนำมาใช้หากการปฏิวัติในครั้งนั้นประสบผลสำเร็จ จากการจำแนกรูปแบบการปกครองในโลกออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย (1) วิธีการปกครองประเทศแบบมีกษัตริย์อยู่เหนือกฎหมาย (แอ็บโซลูตโมนากี) (2) วิธีการปกครองประเทศตามแบบลิมิตเต้ดโมนากี และ (3) วิธีการปกครองประเทศตามแบบรีพับลิค (Atcharaphon 1997, 267-273)

แถมสุข นุ่มนนท์ (Thaemsuk 2002) เรียกความพยายามของนายทหารดังกล่าวที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามในเวลานั้นว่าเป็น “ยังเติร์กุ่นแรก” ของสยาม ในขณะที่การก่อการกบฏของคณะนายทหารคณะดังกล่าว นำโดยหมอลเหล็งมักถูกจดจำในชื่อของ “กบฏหมอลเหล็ง” เพื่อให้คล้องจองกับขบวนการ “เก็กเหม็ง” ของ ดร.ขุนยัดเขิน ในประเทศจีน ทั้งสองสิ่งนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีว่าความจำเป็นอันเกิดจากปัจจัยภายนอกอย่างเหตุการณ์ในตุรกีและจีน ได้ส่งผล

²⁶ โปรดดูงานวิจัยที่พยายามวิเคราะห์การใช้คำว่าประชาธิปไตยในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ในแง่บวกด้วยวิธีการเชิงปริมาณ (Pool 1970, 155)

ต่อวิธีคิดและข้อเรียกร้องของตัวแสดงภายในเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองที่ต้องการให้สยามมีการปรับปรุงโครงสร้างการปกครองที่ไม่ใช่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบเดิมอีกต่อไป และถึงแม้ว่าการก่อการของคณะเกิดใหม่ในครั้งนั้นจะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็ยังเป็นปัจจัยอย่างดีที่ช่วยกระตุ้นให้ชนชั้นนำโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะ “ราชาธิปไตย” ของสยามต้องตระหนักว่า บัดนี้กระแสดังกล่าวและความพยายามต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองระลอกใหม่ในนามของ “Democracy” ในโลกตะวันตกได้พัดพามาถึงขอบชั้นทสิมาสยามประเทศแล้ว ประกอบกับกระแสความคิดดังกล่าวยังมาพร้อมกับการเสนอทางเลือกของการพัฒนารูปแบบการปกครองไปเป็น “รีพับลิค” หรือมหาชนรัฐที่ปราศจากสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย ดังนั้น การนิ่งเฉยหรือการไม่พยายามกระทำสิ่งใดเลย ท้ายที่สุดย่อมทำให้สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์และประเทศสยามตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกับประเทศตุรกีและจีนที่เกิดความวุ่นวายโกลาหล อันเป็นการเปิดช่องให้ต่างชาติเข้าแทรกแซงและกอบโกยผลประโยชน์จากสภาวะไร้ระเบียบดังกล่าวในที่สุด

ตัวแสดงภายในสยามอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมาอีกทอดหนึ่งและมีผลอย่างยิ่งต่อการผลักดันให้สยามมีการปฏิรูปโครงสร้างการปกครองในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือชาวจีนสยาม ทั้งนี้เพราะชาวจีนสยามเหล่านี้ส่วนมากมีสถานะเป็นคนในบังคับของต่างชาติ ทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้อย่างเสรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านการโต้เถียงกันบนสื่อสิ่งพิมพ์อย่างหนังสือพิมพ์ที่แพร่หลายอย่างมากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบนปริณิตลสารธารณะของหน้าหนังสือพิมพ์นี้ได้ปรากฏหลักฐานที่ทำให้สามารถสันนิษฐานได้ว่า มีการบัญญัติคำศัพท์ “ประชาธิปไตย” ขึ้นเพื่อรองรับความหมายของรูปแบบการปกครองของตะวันตกที่พวกเขาต้องการเรียกร้อง ดังจะเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์แปลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง **ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน** ซึ่งได้ทรงระบุถึงการกล่าวถึงคำว่า “ประชาธิปไตย” ขึ้นเป็นครั้งแรก ๆ ในสยามไว้ว่า เป็นการใช้แทนคำที่แต่เดิมเรียกทับศัพท์ว่า “รีพับลิค” ซึ่ง “หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ มาแปลกันอยู่ว่า “ประชาธิปไตย” นั้น” (Dillon 1912, 157) ดังนั้น คำว่า “ประชาธิปไตย” ในเบื้องต้นเมื่อถือกำเนิดขึ้นในสยามจึงมีนัยและความหมายที่ผูกโยงกับระบอบการปกครองแบบมหาชนรัฐที่ไม่มีพระมหากษัตริย์ปกครอง ในขณะที่ตัวพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับมองว่า “รีพับลิค” กับ “ประชาธิปไตย” เป็นคนละสิ่งกัน และมีที่มาแตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์ “ตอนแถม” ท้ายเรื่อง **ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน** ที่ว่า

ศัพท์ว่ารีพับลิคนั้น เปนศัพท์ละตินเปนศัพท์ผสมจากคำว่า “Res” (รีส) ซึ่งแปลว่าสมบัติก็ได้ประโยชน์ก็ได้ กรรมก็ได้ และ “Publica” (ปีบลิกะ) แปลว่า สาธารณ รวม 2 คำเปนศัพท์ “รีพับลิค” ฉะนั้นจะแปลได้ว่า “สาธารณสมบัติ” ฤ “สาธารณประโยชน์” ฤ “สาธารณกรรม” แต่เมื่อยังมีได้รับความวินิจฉัยแห่งบัณฑิตยแล้วก็ไม่กล้าจะใช้

ศัพท์ว่า “ประชาธิปไตย” นั้นตรงกับศัพท์ “Democracy” (เดมะอะเครซี) ซึ่งเป็นศัพท์โยนภสม คือ “demos” (เดมส) ว่าประชา “Kratoe” (กระเตโอ) แปลว่าเปนใหญ่รวมเข้าจึงได้ศัพท์ “Demokratia” (เดโมกระตีย) แปลงเขียนเปนอย่างอังกฤษจึงเปน “Democracy” ดังนี้ (Dillon 1912, 158-159)

ข้อความดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่า ตามทรงสนะของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ระบอบประชาธิปไตย กับ “รีพับลิค” เป็นคนละสิ่งกัน หรืออย่างน้อยก็มีรากฐานที่มาจากภาษาที่แตกต่างกัน ดังนั้นกระแสของความพยายามเปลี่ยนแปลงสยามให้เป็น “ประชาธิปไตย” จึงอาจไม่จำเป็นต้องลงเอยด้วยการกลายเป็นระบอบมหาชนรัฐเสมอไป นั่นเพราะ “ประชาธิปไตย” เป็นระบอบที่สามารถมีพระมหากษัตริย์ปกครองได้เช่นกัน ดังตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือประเทศ

อังกฤษ²⁷ อย่างไรก็ตามแม้ข้อความดังกล่าวจะมีได้ระบุว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้บัญญัติศัพท์ว่า “ประชาธิปไตย” ขึ้นเป็นคนแรกในสยาม แต่จากหลักฐานที่ปรากฏก็สามารถกล่าวได้ว่าพระองค์ถือเป็นบุคคลคนแรก ๆ ในสยามที่พยายามอธิบายให้เห็นถึงรากศัพท์และที่มาที่ไปของคำว่า “ประชาธิปไตย” อย่างเป็นระบบอีกด้วย

คำอธิบายในช่วงต้นทำให้สามารถระบุคร่าว ๆ ได้ว่า คำศัพท์ “ประชาธิปไตย” ที่หมายถึง “Democracy” นั้นได้บัญญัติขึ้นก่อนหน้าหรืออย่างน้อยที่สุดในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงปี พ.ศ. 2455 อันเป็นปีที่มีการตีพิมพ์พระราชนิพนธ์แปลเรื่อง *ความกระจ่างกระจายแห่งเมืองจีน* และเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่เกิดการปฏิวัติซินไฮ่ในประเทศจีนเมื่อปี พ.ศ. 2454 (ค.ศ. 1911) นำโดย ดร. ซุนยัตเซ็น ซึ่งได้เคยกล่าวปาฐกถาเกี่ยวกับลัทธิไตรราชูร์ที่ตรอกแห่งหนึ่งในย่านเยาวราชเมื่อราวปี พ.ศ. 2451 (Murashima 1996, 1) และในเวลานั้น พระยาศุภราชบดีสืบทอดราชบัลลังก์ (เทียบ อัศวรักษ์) มหาตมเล็กคนสนิทของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ได้อ้างว่าตนทำหน้าที่พาพระองค์เข้าพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกับ ดร.ซุนยัตเซ็น เป็นการไปเวทที่บ้านพักของนายเทียบย่านเยาวราชเป็นเวลานานกว่า 9 ชั่วโมง และในการนั้นพระองค์ “ได้ทรงสดับรับฟังหลักแห่งประชาธิปไตยนี้มาจากปากบิดาแห่งประชาธิปไตยของชาวตะวันออกมาแล้ว และได้เห็นด้วยตามหลักนี้เป็นอย่างยิ่ง ถึงได้รับสั่งตรัสอย่างเด็ดขาดว่า “เขาทำสำเร็จแน่นอน” ” (Rak 1969, 30 -31) แม้ว่าการพบปะดังกล่าวของบุคคลทั้งสองจะไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันจากแหล่งอื่น ๆ แต่อย่างน้อยก็สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานที่ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวย่อมจะต้องตระหนักและรับรู้ถึงแนวคิดเรื่อง “ประชาธิปไตย” มาเป็นอย่างดีอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว ดังปรากฏให้เห็นผ่านการใช้คำ “ประชาธิปไตย” ในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ตั้งแต่ช่วงต้นรัชสมัย

พระราชนิพนธ์แปลเรื่อง *ความกระจ่างกระจายแห่งเมืองจีน* นอกจากจะเป็นเอกสารที่เป็นเบาะแสชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นที่มาที่ไปของการบัญญัติศัพท์ว่า “ประชาธิปไตย” ขึ้นครั้งแรกในสยามแล้ว พระราชนิพนธ์แปลดังกล่าวยังแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่า “ราชาธิปไตย” ที่เกิดขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยก่อนหน้าอีกด้วย เพราะแต่เดิมทีคำว่า “ราชาธิปไตย” มีนัยยะหมายถึงตัวพระมหากษัตริย์ที่ปกครองระบอบการเมืองซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Monarch แต่ไม่ได้หมายถึงระบอบการเมืองที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองหรือ Monarchy ในภาษาอังกฤษ แต่เราจะพบว่าทางเลือกใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” เพื่อเรียกแทนระบอบการเมืองที่มีมหาชนเป็นใหญ่และที่กำลังมีอิทธิพลอยู่ในเวลานั้นในพระราชนิพนธ์แปลเรื่อง *ความกระจ่างกระจายแห่งเมืองจีน* ในอีกด้านหนึ่งได้ทำให้ความหมายของคำว่า “ราชาธิปไตย” เปลี่ยนแปลงไปจากตัวพระมหากษัตริย์ไปเป็นระบอบการเมืองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองตามไปด้วยเช่นกัน ดังข้อความที่ทรงระบุว่า “การที่จีนได้เปลี่ยนแปลงวิธีปกครองอย่างราชาธิปไตยไปเป็นวิธี 1 ซึ่งมาแปลกันว่าประชาธิปไตย” (Dillon 1912, 11) ย่อมแสดงให้เห็นว่าทั้ง “ราชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่ถูกผูกขึ้นจากรากศัพท์เดียวกัน ได้กลายเป็นคำที่ใช้เรียกแทนระบอบการเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตก และยังคงเป็นคำและความหมายที่ใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบัน

อาจกล่าวได้ว่า คำและความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ในช่วงต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กลายเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในหมู่ปัญญาชนและนักหนังสือพิมพ์ในเวลานั้น จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกับมีพระราชปรารภว่าคนสยามในเวลานั้นกำลังตื่นลัทธิที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” โดยที่ส่วนใหญ่ก็มิได้เข้าใจรากฐานและที่มาของคำศัพท์ดังกล่าวว่ามีความหมายว่าอย่างไร เป็นแต่เพียงการกล่าวไปตามกระแสสังคม “เพราะเข้าใจว่าการที่แสดงตนเป็นผู้นิยมประชาธิปไตยนั้นเป็นของ “โก้” หรือ “ถูกสมัย” ” (King Vajiravudh n.d.) อันแสดงให้เห็นว่ากระแสของการเรียกร้อง “ประชาธิปไตย” ในรัชสมัยของพระองค์เป็นสิ่งที่แพร่หลายไม่

²⁷ ดังปรากฏให้เห็นได้ทั่วไปในหน้าหนังสือพิมพ์ที่มีการใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” กับระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ เช่น ประเทศอังกฤษ (Panha Latthi Kan Pokkhong Prathet Sayam 1926)

น้อย และเป็นสิ่งที่ยากจะทัดทานได้ เนื่องจากกระแสคิดดังกล่าวอิงอยู่กับพลังของมวลชนและคำอธิบายที่อิงกับความเชื่อที่ว่า “เสียงของประชาชนคือเสียงสวรรค์” (*Vox populi vox dei*) ดังที่ทรงมีพระราชปรารภไว้ว่า

ความนิยมของมหาชนในเวลานี้เดินไปหาทางประชาธิปไตย คือทางให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชนเอง ต้องการที่จะมีเสียงที่มีส่วนในการปกครองชาติบ้านเมืองของตนเองให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ และเมื่อความเห็นของคนมาก ๆ ตรงกันเข้าแล้ว ก็ยากที่จะทัดทานถุกัดค้านเอาไว้ได้...เมื่อปรากฏอยู่เช่นนี้แล้ว ก็ไม่มีข้อควรสงสัยเลยว่า เมืองไทยเรานี้คงจะต้องเป็นไปอย่างประเทศอื่น ๆ ได้เป็นมาแล้ว คงจะต้องมี “คอนสติตูชัน” อัน 1 เป็นแน่แท้ ถึงแม้การมี “คอนสติตูชัน” จะมีโทษ...แต่ลักษณะปกครองโดยมอบอำนาจไว้ในมือพระเจ้าแผ่นดินผู้เดียวก็มีโทษอยู่เหมือนกัน (ซึ่งในเวลาบัดนี้มีผู้แลเห็นและรู้สึกอยู่หลายคน!) (King Vajiravudh 1974, 50-61)

แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงรับรู้ถึงกระแสความเปลี่ยนแปลงในเวลานั้นเป็นอย่างดี แต่ก็ทรงมีข้อสงวนเกี่ยวกับคุณลักษณะอันก่อให้เกิดโทษของระบอบ “ประชาธิปไตย” อยู่ 4 ประการ ที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากระบอบ “ราชาธิปไตย” ไปสู่ระบอบ “ประชาธิปไตย” ในประเทศที่ประชาชนยังขาดจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่พร้อมจะปกครองตนเอง ดังที่ปรากฏใน *จดหมายเทศรายวัน* ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง “คอนสติตูชัน” เมื่อปี พ.ศ. 2454 อันมีใจความสำคัญดังต่อไปนี้ (King Vajiravudh 1974, 50-59)

ปัญหาประการแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองว่า เกิดจากการที่ประชาชนยังไม่มีความรู้เพียงพอที่จะทำการปกครองตนเองได้ อันจะส่งผลให้การถ่ายโอนอำนาจไปสู่ประชาชนกลายเป็นการมอบอำนาจให้แก่การทำตามเสียงของคนหมู่มากที่ไม่สามารถหรือไม่ทันได้ไตร่ตรองให้แน่ใจก่อนที่จะทำการตัดสินใจใด ๆ เช่น การตัดสินใจประกาศสงครามกับประเทศอื่น เป็นต้น ส่วนปัญหาประการที่สองเกิดจากการที่ประชาชนอาจรู้สึกว่าการถ่ายโอนอำนาจยังไม่พร้อมที่จะให้อำนาจไว้ในมือจึงพร้อมใจกันถ่ายโอนอำนาจไปให้ผู้อื่นใช้แทน คือบรรดาสมาชิก “ปาร์ลีย์เมนต์” โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ ทำให้มีเวลาว่างมากพอที่จะศึกษาว่าสมาชิกคนใดดีหรือไม่ดี ผลลัพธ์จึงกลายเป็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่พากันลงคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครบางคนจากการขึ้นำของบุคคลเพียงไม่กี่คน ประการที่สาม เกิดจากปัญหาประการที่สอง คือเมื่อเกิดคนที่พยายามยึดการเมือง (โพลิติก) เป็นอาชีพและทำให้อำนาจซึ่งควรจะตกอยู่ในมือมหาชนตามระบอบ “ประชาธิปไตย” กลับไปอยู่ในมือของคนจำพวกนี้ซึ่งทรงเรียกว่าพวก “โพลิติเซียน” โดยเฉพาะ ซึ่งก็จะถูกรอบงำด้วยระบบ “ปาร์ตีสซิสเต็ม” ของบรรดาคณะพรรคต่าง ๆ เนื่องจากการออกเสียงในที่ประชุม “ปาร์ลีย์เมนต์” ต้องอาศัยเสียงมากข้าง ซึ่งในด้านหนึ่งเท่ากับเป็นการปิดโอกาสของผู้แทนที่เป็น “อิสระ” (อินดิเพนเดนต์) ซึ่งไม่ได้อยู่ในปาร์ตีใดปาร์ตีหนึ่ง และในอีกด้านหนึ่งได้ทำให้บรรดาผู้แทนที่สังกัดปาร์ตีได้ “ถืออำนาจ” ไม่จำเป็นต้องรับฟังเสียงโต้แย้งของประชาชน เพราะถือว่าตนครอบครองเสียงข้างมากในปาร์ลีย์เมนต์ ปัญหาประการสุดท้าย ทรงมองว่าอาจเกิดจากการที่ปาร์ตีทั้ง 2 ปาร์ตีที่เป็นฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านซึ่งโดยปรกติควรจะต้องคอยกำกับตรวจสอบกันและกัน แต่กลับเจรจาทกลงกันเพื่อผลักดันขึ้นเป็นรัฐบาลโดยที่มิได้ทำการตรวจสอบการทำงานของอีกฝ่ายอย่างจริงจัง ซึ่งปรากฏการณ์ที่ว่านี้ทรงยกตัวอย่างว่ามีให้เห็นได้แม้แต่ในประเทศอังกฤษเอง

ด้วยเหตุนี้ ปัญหาทางการเมืองตามทรรศนะของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงไม่ใช่ปัญหาที่เกิดจากความพยายามเปลี่ยนแปลงสยามไปเป็นระบอบ “ประชาธิปไตย” มากเท่ากับปัญหาที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถให้อำนาจทางการเมืองถ่ายโอนจากมือของพระมหากษัตริย์ลงไปสู่มือของ “พลเมือง” ที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะปกครองตนเองโดยตรงในระดับท้องถิ่น และโดยอ้อมผ่านศักยภาพในการคัดเลือกตัวแทนที่มีประสิทธิภาพและความสามารถในการเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์เฉพาะของท้องถิ่นไปเป็นผลประโยชน์สาธารณะเข้าไปทำหน้าที่แทนตน แต่หากปล่อยให้ให้อำนาจการปกครองตก

ไปอยู่ในมือประชาชนในขณะที่จิตสำนึกและความเป็นพลเมืองที่พร้อมจะดำเนินการของตนเองยังไม่หยั่งรากลงในวิถีคิดและวิถีชีวิตของชาวสยามแล้ว ย่อมก่อให้เกิดโทษมากกว่าคุณ นั่นเพราะ “การที่จะใช้วิธีปกครองแบบอย่างถือเอาเสียงราษฎรเป็นใหญ่ในสมัยที่ราษฎรยังไม่เข้าใจได้นั้น ก็อุปประมาเหมือนจัดการเล่นเต๋นร่ำในขณะที่ยังไม่มีทุนพอเพียงจะทำได้” (Muea Set Len Tenram 1913) เนื่องจากอำนาจที่พระมหากษัตริย์ตั้งใจจะทรงผ่องถ่ายลงมาให้แก่ประชาชนย่อมถูกฉกฉวยให้ไปตกอยู่ในมือของกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนหรือ “คณาธิปไตย”²⁸ ที่จะแทรกตัวเข้ามาได้ในที่สุด

แนวคิดเรื่องการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองเพื่อเตรียมความพร้อมในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบ “ประชาธิปไตย” โดยไม่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนเข้า “ฉวยอำนาจ” ได้ คือวิถีคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงสร้างการปกครองที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และต่อเนื่องไปจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากความพยายามของทั้งสองพระองค์ที่ได้ทรงริเริ่มให้มีการวางรากฐาน “ประชาธิปไตย” ด้วยการปลูกจิตสำนึก (Mores) ที่สนับสนุนและสอดคล้องกับแนวทางการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” จากเบื้องล่าง โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มต้นผ่านแผนพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับรากฐานของประชาชนสยาม ด้วยการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2464 ผลลัพธ์สำคัญประการหนึ่งที่ตามมาก็คือ การจัดตั้งโรงเรียนประชาบาล²⁹ ซึ่งแตกต่างไปจากโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนเอกชนที่มีมาก่อนหน้า เนื่องจากโรงเรียนประชาบาลที่ว่านี้มีหัวใจสำคัญอยู่ที่การวางรากฐานให้พลเมืองในแต่ละชุมชนได้มีโอกาสจัดการปกครองตนเองด้วยการช่วยกันบำรุงการศึกษาให้แก่เยาวชนในท้องถิ่นของตน พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าโรงเรียนประชาบาลจะต้องจัดตั้งขึ้นจากประชาชนในท้องถิ่นที่มี “ใจสมัครตั้ง” (Praratchabanyat Prathomsueksa 1921, 253) และดำรงอยู่ได้ด้วย “เงินเก็บจากประชาชนตามที่สมัครออกให้” (ในอัตราปีละไม่ต่ำกว่า 1 บาท) (Praratchabanyat Prathomsueksa 1921, 256) ดังนั้น ความเข้มแข็งของโรงเรียนประชาบาลในแต่ละแห่งจึงสัมพันธ์โดยตรงกับความพร้อมเพรียงและความร่วมมือกันของประชาชนในพื้นที่ที่จะเสียสละทุนทรัพย์เพื่ออุดหนุนการดำเนินการของโรงเรียนประชาบาล ในที่นั้น แต่หากท้องถิ่นใดที่ประชาชนยังไม่ตื่นตัวเพียงพอ พระราชบัญญัติดังกล่าวก็ได้ระบุให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาคคือนายอำเภอเป็นผู้จัดตั้งโรงเรียนประชาบาล แต่ถึงกระนั้นการดำรงอยู่ของโรงเรียนประชาบาลแบบหลังก็ยังจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ที่มีอายุระหว่าง 18 ถึง 60 ปีและมีอาชีพการงานเป็นหลักแหล่ง ซึ่งมีหน้าที่เสียค่า “ศึกษาพลี” ให้แก่โรงเรียนประชาบาลปีละไม่ต่ำกว่า 1 บาท ดังนั้น แนวคิดของการจัดการศึกษาประชาบาลตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาในด้านหนึ่งอาจมองว่าเป็นการบังคับให้ประชาชนรู้จักปกครองตนเองและปลูกจิตสำนึกพลเมืองขึ้นด้วยการให้พวกเขามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองโดยเริ่มต้นจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการอุดหนุนและบริหารการเงินที่ใช้จ่ายไปเพื่อบำรุงการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่บุตรหลานในท้องถิ่นของตนเอง

ทั้งนี้ การเลือกใช้คำว่า “ประชาบาล” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีนัยที่สะท้อนกลับไปถึงแนวคิดเรื่องการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” ในขณะนั้นด้วยเช่นกัน นั่นเพราะในช่วงทศวรรษที่ 2460 ได้ปรากฏว่ามีคำนำคำว่า “ประชาบาล” มาใช้ในความหมายเดียวกันกับที่เคยใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ในช่วงทศวรรษที่ 2450 ก่อนหน้า ยกตัวอย่างเช่น ในบทความที่ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน เรื่อง “ประชาบาลที่อุบัติใหม่” ตีพิมพ์ใน *แมกเอซีนวัฒนาวิทยาลัย จดหมายเหตุแสงอรุณ* ได้อธิบายถึงการประกาศตนเป็นเอกราชจากรัสเซีย และประกาศตั้งประเทศที่ปกครองแบบ “ประชาบาล” ของประเทศฟินแลนด์ “ด้วยเปนสภาพที่มีผู้แทนเสียงราษฎรมีลักษณะเปนประชาบาลอย่างเยี่ยมอยู่สภาพหนึ่ง” (Wattana Wittaya

²⁸ คำว่าคณาธิปไตยที่ว่านี้เป็นคำที่ถูกบัญญัติขึ้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ไปแล้ว เพราะก่อนหน้านั้นคำว่า Oligarchy ถูกแปลว่า “อัลปนาธิปไตย” หรือ “อัปนาธิปไตย” (Por Kor 1926, 22; Prince Wan Waithayakon 1943, 68-70)

²⁹ โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวได้แบ่งโรงเรียนออกเป็น 3 ประเภท คือโรงเรียนรัฐบาลที่ดำรงอยู่ด้วยงบประมาณจากส่วนกลาง โรงเรียนประชาบาลที่ดำรงอยู่ด้วยทุนทรัพย์ของประชาชนในท้องถิ่น และโรงเรียนราษฎร์ที่เป็นของเอกชน (Praratchabanyat Prathomsueksa 1921, 246)

Academy Magazine 1917, 294) และในทำนองเดียวกัน ในบทความเรื่อง “พระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 7 แห่งประเทศอังกฤษ” ได้กล่าวถึงสภาวะการณ์ระหว่างประเทศของยุโรปในขณะนั้นไว้ว่า

ในขณะนี้เมื่อหลายประเทศที่มีกระษัตริย์ปกครองเปลี่ยนแปลงไปเป็น**ประชาธิปไตย**เสียมาก เป็นสิ่งที่น่ารู้ยู่บ้าง ถึงประเทศเหล่านั้นที่มีใช้อย่างดำรงอยู่ใน**ราชาธิปไตย**เท่านั้น แต่ที่ประชาชนยังมีความจงรักภักดีด้วยสุจริตธรรมต่อพระเจ้าแผ่นดินของตน พระเจ้าแผ่นดินที่ยังทรงตำแหน่งปกครองประชาชนในเวลาปัจจุบันนี้คงจะได้ทรงบำเพ็ญพระองค์อย่างดียิ่ง (Wattana Wittaya Academy Magazine 1919, 524) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

อาจกล่าวได้ว่า คำ “ประชาธิปไตย” ที่ใช้ในช่วงทศวรรษที่ 2460 ได้กลายเป็นคำอีกคำหนึ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อปริวรรตความหมายแก่คำว่า Democracy ในภาษาอังกฤษนอกเหนือไปจากคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่ถูกใช้มาก่อนหน้า โดยประเด็นดังกล่าวนี้สามารถตีความได้สองแนวทาง แนวทางแรกคือการพิจารณาว่า การประดิษฐ์คำ “ประชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” ขึ้นใหม่ อาจเกิดขึ้นจากความไม่ลงตัว และความพยายามในการถ่ายทอดความหมายให้แก่แนวคิดประชาธิปไตยของโลกตะวันตกของชาวสยาม ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านและการประชันขันแข่งกันของคำและความหมายต่าง ๆ ในภาษาไทย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีการนำคำว่า “ประชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” หรือ “ประชาธิปไตย” มาปริวรรตความหมายของคำว่า Democracy ในภาษาอังกฤษอย่างหลากหลาย โดยที่ยังไม่มีคำใดสามารถผูกขาดความหมายของคำว่า Democracy ไว้เพียงคำเดียวได้ นอกจากนี้ การใช้คำ “ประชาธิปไตย” คู่กับคำว่า “ราชาธิปไตย” ในข้างต้น ยังสะท้อนให้เห็นความพยายามใช้คำจากรากศัพท์เดียวกัน คือ “-ธิปไตย” มาใช้ถ่ายทอดความหมายให้แก่คำว่า Democracy และ Monarchy ในทำนองเดียวกันกับที่ในปัจจุบันเราใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” และ “ราชาธิปไตย” จากรากศัพท์ “-ธิปไตย” นั้นเอง

ร่องรอยของการนำคำว่า “ประชาธิปไตย/ประชาธิปไตย” มาใช้แทนคำว่า Democracy ยังคงมีอยู่ให้เห็นแม้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไปแล้วก็ตาม ดังจะเห็นได้จากพระนิพนธ์เรื่อง *เที่ยวเมืองพม่า* ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2489 และปรากฏข้อความอย่างชัดเจนว่า

เวลานี้ การปกครองพม่าเป็นหัวต่อ กำลังเตรียมจะใช้รัฐธรรมนูญใหม่ปกครองเมืองพม่าตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2480 เป็นต้นไป เขาว่าการปกครองอย่างใหม่ผิดกับวิธีการปกครองอย่าง “Dyarchi” เป็นข้อสำคัญ 2 อย่าง คือจะแยกเมืองพม่าออกเป็นเอกเทศต่างหากจากอินเดียอย่างหนึ่ง กับจะยอมให้ชาวเมืองพม่าปกครองตนตามแบบ “**ประชาธิปไตย**” (Democracy) อย่างหนึ่ง (Kromphraya Damrong Ra Chanu Phap 2017, 112) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

ทว่า ในอีกด้านหนึ่งการประดิษฐ์คำ “ประชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” ขึ้นใหม่ อาจเกิดขึ้นจากความพยายามที่จะปริวรรตคำว่า Democracy ในความหมายอื่นที่มีความเฉพาะเจาะจง หรือแตกต่างไปจากความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่มีอยู่เดิม ดังจะเห็นได้จากใน *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน* ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2463 ได้ปรากฏการนำคำว่า “ประชาธิปไตย” “ประชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” มาจัดไว้ในหมวดหมู่ของคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน โดยคณะผู้จัดทำ³⁰ ได้ให้นิยามของคำเหล่านี้ว่า

³⁰ โดยพระยาภักดีนฤเบศร์ (แก้ว ศาลิคุปต์) เจ้ากรมราชบัณฑิต ได้มอบหมายให้ พระอุภิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนชีวะ) เป็นหัวหน้า และมีผู้ช่วยอีก 3 ท่าน คือ พระยาวิจิตรธรรมปริวรรต (คำ พรหมกลกร) พระวรเวทย์พิสิฐ (เซ่ง ศิวะศรียานนท์) และพระธรรมนิเทศทวยหาร (อยู่ อุดมศิลป์)

ประชาธิปไตย ส.น. รัฐบาลที่มีชาวเมืองเป็นใหญ่, เป็นชื่อรัฐบาลที่มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้า
คู่กับราชาธิปไตย รัฐบาลที่มีพระราชาเป็นใหญ่ **ประชาธิปไตย** ส.น. ผู้ปกครองชาวเมือง, การปกครอง
ชาวเมือง **ประชาธิปไตย** ส.ค. ชาวเมืองปกครอง, ชาวเมืองบำรุง, การบำรุงชาวเมือง (Krom Tamra
1920, 237)

และเมื่อนำความหมายดังกล่าวมาพิจารณาประกอบกับการใช้คำ “ประชาธิปไตย” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชบัญญัติประถมศึกษาที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันแล้ว ย่อมทำให้สามารถตีความได้ว่า ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” ที่ปรากฏในช่วงทศวรรษที่ 2460 เป็นการใช้คำ Democracy ในความหมายที่เฉพาะเจาะจงมากกว่าความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่ใช้มาก่อนหน้านั้น เพราะ “ประชาธิปไตย” ยังสื่อถึงการจัดการปกครองแบบประชาธิปไตยจากเบื้องล่าง หรือประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะปกครองตนเอง และรู้จักการผสมผสานผลประโยชน์ส่วนตัวกับสาธารณประโยชน์ ดังนั้น แนวพระบรมราโชบายเรื่องการจัดตั้งโรงเรียนประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา จึงเป็นการปลูกจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบ “ประชาธิปไตย” จากเบื้องล่าง เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ราษฎรของพระองค์ให้มีศักยภาพเพียงพอที่จะเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบ “ประชาธิปไตย” โดยไม่ติดอยู่ในกับดักของระบอบคณาธิปไตยที่ซึ่งอำนาจตกอยู่ในมือกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนหรือไม่ก็กลุ่ม

ท้ายที่สุด แนวทางดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกนำไปสานต่อโดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในมิติที่กว้างขวางมากขึ้น ผ่านแนวพระราชดำริทางการเมืองที่จะทรงพัฒนา “ประชาธิปไตย” จากเบื้องล่างขึ้นไปสู่เบื้องบน³¹ ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในระดับท้องถิ่นได้มีโอกาสปกครองตนเองอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นในการเลือกผู้แทนมาทำหน้าที่ปกครองตนเองในระดับเทศบาลหรือที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกว่า “การประชาธิปไตย” (Municipality)³² หรือการจัดให้มี “ประชาธิปไตย” ในระดับท้องถิ่น ก่อนที่จะมีการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” ในระดับชาติ ด้วยทรงเชื่อมั่นว่า การรู้จักปกครองตนเองในระดับเทศบาลย่อมเป็นการยกระดับจิตสำนึกของพลเมืองที่มีศักยภาพขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง อันจะเป็นการเตรียมความพร้อมให้ประชาชนสามารถเลือกตั้งผู้แทนระดับชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต ดังที่ทรงพระราชทานสัมภาษณ์กับนิตยสาร *New York Times* เมื่อ ปี พ.ศ. 2474 ไว้ว่า

Under this [municipal – ผู้เขียน] law the people would be permitted to elect some of their municipal councillors...It is my opinion that the beginning of suffrage should be in the municipalities, I believe that the people should have a voice in local affairs. We are trying to educate them up to it...I think it would be a mistake for us to have parliamentary government until the people have learned to exercise the franchise through experience in local government. (Sonthi 2002, 31)

³¹ ดูรายละเอียด และข้อถกเถียงเพิ่มเติม ใน แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ “ประชาธิปไตย” ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2469 - 2475) (Sonthi 2002)

³² แนวคิดดังกล่าวของพระองค์เริ่มปรากฏให้เห็นในลายพระหัตถ์ที่ทรงมีไปถึงกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เรื่องที่ทรง “คิดจะจัดการประชาธิปไตย” (Municipality)” ในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2469 (Sonthi 2002, 19)

จากเหตุผลที่กล่าวไปทั้งหมดในข้างต้นนี้เองที่อาจทำให้เราสามารถย้อนกลับไปทำความเข้าใจแรงดึงดูดของความขัดแย้ง ตลอดจนความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรในเรื่องการจัดการปกครองของสยามหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ที่ท้ายที่สุดได้นำไปสู่การสละราชสมบัติของพระองค์ในปี พ.ศ. 2477 (ตามปฏิทินเดิม) และพระราชกระแสรับสั่งสุดท้ายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวใน **พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติ** อันมีใจความสำคัญตอนหนึ่งระบุว่า

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจ อันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ **ผู้ใดคนหนึ่ง** โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร (Chaianan and Khattiya 1989, 324) [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]

คำถามสำคัญที่ควรตั้งท้ายไว้ก็คือ หากอำนาจของการเมืองในระดับชาติภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถูกฉกฉวยไปโดยคณะบุคคล ในขณะที่ประชาชนชาวสยามเองก็ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะเกิดจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองขึ้นอย่างแท้จริงได้ทัน ไม่ว่าคณะบุคคลที่เวลานั้นจะเป็นเหล่าเสนา วาณิช หรือแม้แต่พนักงานการเมืองที่อาศัยประโยชน์จากโครงสร้างระบบอุปถัมภ์แล้ว ปัญหาสำคัญที่ยังคงตกค้างมาจนถึงปัจจุบันก็คือ ทำอย่างไรจึงจะสามารถก่อให้เกิด “เสียงอันแท้จริง” ของพลเมืองชาวไทยได้ และวิธีการสร้างจิตสำนึกของพลเมืองที่สามารถปกครองตนเองในระบอบ “ประชาธิปไตย” จากเบื้องล่างตามตัวแบบ “ประชาธิปไตย” และ “การประชาธิปไตย” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จะยังสามารถเป็นคำตอบให้แก่ปัญหาดังกล่าว ซึ่งเป็นผลลัพธ์อันเกิดจากการเปลี่ยนผ่านที่ยังไม่ลงตัวจากระบอบ “ราชาธิปไตย” มาสู่ระบอบ “ประชาธิปไตย” ในปัจจุบันได้หรือไม่

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- Atcharaphon Kamutphitsamai อัจฉราพร กมุทพิสมัย. 1997. *Kabot Ror Sor 130: Kabot Phuea Prachathippatai Naeokhit Thahan Mai* กบฏ ร.ศ. 130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่ [1912 Rebellion: Democratic Rebellion and the New Model Army]. Bangkok: Amarin Books.
- Bradley, Dan Beach แบริดเลย์, แดน บีช. 1971. *Ak Khara Phi Than Sap* อักษราภิธานศัพท์ [Dictionary]. Phranakorn: Business Organization of the Teachers' Council of Thailand.
- Chaianan Samuttawanit, & Khattiya Kannasut, Comps. ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูตร, รวบรวม. 1989. *Ekkasan Kanmueang Kan Pokkhong Thai (Por Sor Song Phan Si Roi Sip Chet - Song Phan Si Roi Chet Sip Chet)* เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. 2417 – 2477) [Thai Political Documents (1874 - 1934 CE)]. Bangkok: The Social Science Association of Thailand.
- Chaiyan Chaiyaporn ไชยันต์ ไชยพร. 2017. *Tasawang kap Ratchakan Thi 4* ตาสว่างกับรัชกาลที่ 4 [Enlightenment and King Mongkut]. Bangkok: Matichon.

- Damrong Ra Chanu Phap, Kromphraya ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา. 1952. *Thesaphiban* เทศาภิบาล [Provincial Government]. Phra Nakorn: Khlang Witthaya.
- Damrong Ra Chanu Phap, Kromphraya ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา. 2017. *Tamnarn Mueng Phama* ตำนานเมืองพม่า [The Legends of Burma]. Bangkok: Noble Books.
- Department of Education กรมธรรมการ. 1941. *Suatmon Cha Bap Krom Thammakan Pramuan Phra Sut Patha lae Khatha Tang Tang Pho-khuan kae Khwamtongkan* สวดมนต์ฉะบับกรมธรรมการ ประมวลพระสูตร ปาฐะและคาถาต่างๆ พอควรแก่ความต้องการ [Chanting by Ministry of Education, and Collected Sutras and Speeches] (2nd ed.). Phra Nakorn: Satsana Sueksa Publisher.
- Dillon, Emile Joseph ดิลลอน, เอมีล โจเซฟ 1912. *Khwam Krachat Krachai Haeng Mueang Chin* ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน [The Dispersion of China]. Translated by Asvabahu อัศวพาหุ. Phranakorn: Thai Newspaper Publication.
- Feltus, George Haws. เฟลตัส, ยอร์ช ฮอวส์. 1961. *Mo Haos nai Ratchakan Thi 4* หมอเฮาส์ในรัชกาลที่ 4 [Doctor House during the Reign of King Rama IV]. Phranakorn: Christian Studies, The Church of Christ in Thailand.
- K.S.R. Kularb ก.ศ.ร. กุหลาบ. 10 May 1896. Khamnam Krung Sayam kab Farangset คำนำ กรุงสยามกับฝรั่งเศส [Introduction: Siam and France]. *Sayam Maitri Siri Op Soe Woe Sappa Ta Mawan* สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สัปตะมะวาร [Siam Observer Journal], 182.
- K.S.R. Kularb ก.ศ.ร. กุหลาบ. December 1896b. Putcha Wisatchana Butr Tham Panha Bida Duay Korkwam Tangtang ปุจฉาวิสัชนา บุตรถามปัญหากับบิดาด้วยข้อความต่าง ๆ [Questions & Answers: The son asking various questions to his father]. *Siam Praphet* สยามประเพณี [The Siam Prabheth], 152-302.
- K.S.R. Kularb ก.ศ.ร. กุหลาบ. 23 February 1895. Khwam Wunwai nai Krung Farangset Tonhet thi Mong Si Oe Kha Si Mia Pe Ria La-ok ความวุ่นวายในกรุงฝรั่งเศส ต้นเหตุที่มองซิเออ คาซิเมียร์เปรีแยลาออก [The Turbulence in France: the reason behind Jean Casimir-Perier's Resign]. *Sayam Maitri Siri Op Soe Woe Sappa Ta Mawan* สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สัปตะมะวาร [Siam Observer Journal] 145 - 146.
- K.S.R. Kularb ก.ศ.ร. กุหลาบ. 31 January 1897. A Ram Pha Wanna Na (Khamnam) อาร์มพะวันณะนา (คำนำ) [Introduction]. *Sayam Maitri Siri Op Soe Woe Sappa Ta Mawan* สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สัปตะมะวาร [Siam Observer Journal], 20.
- K.S.R. Kularb ก.ศ.ร. กุหลาบ. December 1898a. Pudcha Wisatchana Bud Tham Panha kab Bida duai Khokwam Tang Tang ปุจฉาวิสัชนา บุตรถามปัญหากับบิดาด้วยข้อความต่าง ๆ [Questions and Answers between Father and His Son]. *Siam Praphet* สยามประเพณี [The Siam Prabheth], 19-20.
- King Chulalongkorn จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ 1954. *Klai Ban Lem 1-2* ไกลบ้าน เล่ม 1-2 [Far from Home Vol. 1-2]. Phranakorn: Business Organization of the Teachers' Council of Thailand.
- King Chulalongkorn จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ 2014. *Phraratchadamrat nai Phrabatsomdet Phrachunlachomklaochaoyuhua Song Thalaeng Phraborom Racha Thi Bai Kaekhai Kan Pokkhrong Phaendin* พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการ

- ปกครองแผ่นดิน [H.M. King Chulalongkorn's Speech on the Government Reform]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- King Mongkut จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 1920. *Rueang Phraratchasan: Phraborom Racha Thibai nai Ratchakan Thi 4* เรื่องพระราชสาส์น: พระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ 4 [On Royal Letters: H.M. King Mongkut's Explanation]. Phranakorn: Thai Press.
- King Mongkut จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 1958. *Phraratchasan nai Phrabatsomdet Phrachunlachomklaochaoyuhua Praratchathan pai yang Pratat Tang Tang* พระราชสาส์นในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไปยังประเทศต่าง ๆ [Royal Letters of H.M. King Mongkut to Several Countries]. Phranakorn: Rung Rueang Thum Press.
- King Mongkut จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2005. *Ruam Phraratchaniphon nai Phrabatsomdet Phrachomklaochaoyuhua Rueang Phraratchahatthalekha nai Phrabatsomdet Phrachomklaochaoyuhua* รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว [H.M. King Mongkut's Writings Collection]. Bangkok: The Social Science Association of Thailand.
- King Vajiravudh มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 1974. *Chotmai het Raiwan* จดหมายเหตุรายวัน [Daily Administrative Documents]. Bangkok: Mahamakut Buddhist University Press.
- King Vajiravudh มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (n.d.). *Sumnao Laiprahat Rueang Antarai Haeng Khwam Khaochai Phit* สำเนาลายพระหัตถ์เรื่องอันตรายแห่งความเข้าใจผิด [Copy of H.M. King Vajiravudh Handwriting on the Dangerous of Misunderstanding]. [Unpublished manuscript]. (0.01148 / Por 3). หอวังราชานุสรณ์, สำนักหอสมุดแห่งชาติ ถนนสามเสน แขวงวังชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ.
- Krom Tamra กรมตำรา. 1920. *Pathanukrom Samrap Rongrian* ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน [Dictionary for School]. Phra Nakorn: Textbook Department, Ministry of Education.
- The Fine Art Department Kromsinlapakon กรมศิลปากร. 1982. *Thawi Panya* ทวีปัญญา [Enhancing Wisdom]. vol. 3, 4. Bangkok: Mahamakut Buddhist University Press.
- Muea Set Len Tenram เมื่อเสร็จเล่นเต้นรำ [After Dancing]. 13 December 1913. [เอกสารข่าวรวบรวมโดยกรมนครบาล]. Ror. 6 ร.6 [Rama XI] (Nor 20/11). National Archives, Bangkok.
- Murashima, Eiji มุราชิม่า, เออีจิ. 1996. *Kanmueang Chin Sayam* การเมืองจีนสยาม [Thai Overseas Chinese's Politics]. Bangkok: Chinese Studies Center, Chulalongkorn University.
- Panha Latthi Kan Pokkhong Prathet Sayam - Withikan Pokkhong rue Plianplaeng Ratthaban ปัญหาลัทธิการปกครองประเทศสยาม - วิธีปกครองหรือเปลี่ยนแปลงรัฐบาล [The Problem of the forms of government of Siam – the ways to rule or change government]. 9 April 1926. [เอกสารข่าวรวบรวมโดยกรมนครบาล]. Ror. 6 ร.6 [Rama XI] (Nor. 20.6/100). National Archives, Bangkok.
- Por Kor พอก้อน. 1926. *Mittraphap tam Mati khong Aristotle* มิตรภาพตามมติของอริสโตเติล [Friendship in Aristotle's Opinion]. Phranakorn: Sri Hong Press.

- Praratchabanyat Prathomsueksa Praputtha Sakkarat Song Phan Si Roi Hok Sip Si* พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464 [National Elementary Education Act 1921]. 1921. In *Government Gazette Book* 38, 246-289. Phranakorn: Rong Aksorn Pimpakarn.
- Prince Wan Waithayakon วรณไวทยากร, พระองค์เจ้า. 1943. *Chumnum Phraniphon Phak 1 Wa Duai Wicha Kanmueang lae Sap Wichakan Tang tang* ชุมนุมนพระนิพนธ์ภาค 1 ว่าด้วยวิชาการเมืองและศัพท์วิชาการต่าง ๆ [Collected Works on Politics and Political/Academic Vocabularies]. Phranakorn: Thai People Press.
- Rak Atsawa Rat รัช อัครราช. 1969. *Thiraluek nai Ngan Phraratchathan Phloeng Sop Phon Tamruat Tri Phraya Khatha Thon Bodi Siharat Ban Mueang (Thiap Atsawa Rak)* ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตำรวจตรี พระยาทหารบดีสีหราชบาลเมือง (เทียบ อัครรัช) [Phraya Khatha Thorn Bodi Siharat Ban Mueang (Thiap Atsawa Rak)'s Cremation Book]. Phranakorn: Bamrung Nu Kun Kit.
- Rattana Yap (Sa-ngop), Luang รัตนัญปต์ (สงป), หลวง. 1902. *Dikchannari Phasa Angkrit Plae pen Thai doi Luang Rattana Yap (Sa-ngop)* ดิกชันนารีภาษาอังกฤษแปลเป็นไทยโดยหลวงรัตนัญปต์ (สงป) [English-Siamese Dictionary by Luang Rattana Yap (Sa-ngop)]. Bangkok: Royal Press.
- Smith, Samuel J. สมิท, แสมูเอิล เจ. 1999. *Khamphi Sap Photchana Nu Yok คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* [Dictionary], (2nd ed.). 5 vols. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Smith, Samuel J. สมิท, ซามูเอล เจ. 2005 - 2008. *Chotmai het Sayam Samai* จดหมายเหตุสยามสมัย [Siam Time]. 4 vols. Bangkok: Cultural Action Association.
- Sonthi Techanan สนธิ เตชานันท์. 2002. *Phaen Phatthana Kanmueang pai su Kan Pokkhrong Rabop "Prachathippatai" tam Naeo Phraratchadamri khong Phrabatsomdet Phra Pokklao Chaoyuhua (Por Sor Song Phan Si Roi Hong Sip Kao - Song Phan Si Roi Chet Sip Ha)* แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ "ประชาธิปไตย" ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2469 - 2475) [Plans for Democratic Development in the Seventh Reign (1926 - 1932 CE)]. Nonthaburi: King Prajadhipok's Institute.
- Sulak Siwarak สุลักษณ์ ศิวรักษ์. 1986. *Khwamkhit thi Khatkhwang lae Songsoem Prachathippatai khong Thai* ความคิดที่ขัดขวางและส่งเสริมประชาธิปไตยของไทย [Thoughts that Hiders and Supports Thai Democracy] (2nd ed.). Bangkok: Aksorn San.
- Sulak Siwarak, Trans. สุลักษณ์ ศิวรักษ์, แปลและเรียบเรียง. 1993. *Khwam Khaochai nai Rueang Rachathippatai* ความเข้าใจในเรื่องราชาธิปไตย [The Understanding on Monarchy]. Bangkok: Song Siam.
- Thaemsuk Numnon แถมสุข นุ่มนนท์. 2002. *Kabot Ror Sor 130 : Yang Toek Run Raek* กบฏ ร.ศ. 130: ยังเติร์กรุ่นแรก [1912 Rebellion: the first Generation Young Turk]. Bangkok: Saithan.
- Vajirayana* วชิรญาณ [Vajirayana Book]. 1895. vol. 1. Phranakorn: Arabian Nights Press.
- Wattana Wittaya Academy โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย. 1919. Prajao Edward Tee 7 Haeng Prathet Angkrit พระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ ๗ แห่งประเทศอังกฤษ [King Edward VII of England]. In *Wattana Wittaya Academy Magazine* 25, no. 10 (January): 524 - 527.
- Wattana Wittaya Academy โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย. 1917. Prachabal Tee Ubat Mai ประชาบาลที่อุบัติใหม่ [New Democracies]. In *Wattana Wittaya Academy Magazine* 23, no. 6 (September): 294- 304.

ภาษาต่างประเทศ

- Bolingbroke, Henry. 1997. *Bolingbroke's Political Writings*, ed. David Armitage. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bradley, W.L. 1981. *Siam Then: The Foreign Colony in Bangkok Before and After Anna*. Pasadena, California: William Carey Library.
- Coedes, G. 1927. The English Correspondence of King Mongkut. *Journal of the Siam Society* 21(1): 1-35.
- Feltus, George Haws. 1924. *Samuel Reynolds House of Siam: Pioneer Medical Missionary, 1847-1876*. New York: Revell.
- Fortescue, John. 1714. *The Difference between an Absolute and Limited Monarchy; As it More Particularly Regards the English Constitution*. London: W. Bowyer in White-Fryars.
- Leonowens, Anna. 1870. *The English Governess at the Siamese Court: Being Recollections of Six Years in the Royal Palace at Bangkok*. London: Trubner.
- Pallegoix, Auctore D.J.B. 1999. *Dictionarium Linguae Thai: Sive Siamensis, Interpretatione Latina, Gallica et Anglica*. Bangkok: Department of Curriculum and Instruction Development, Ministry of Education.
- Pool, Ithiel de Sola. 1970. *The Prestige Press: A Comparative Study of Political Symbols*. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press.
- Seni Pramoj & Kukrit Pramoj. 1987. *King Mongkut, A King of Siam Speaks*. Bangkok: The Siam Society.